

บทที่ 3

ผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไทย

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 เพื่อคุ้มครองสถานะความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญและสิทธิเสรีภาพของประชาชน¹ ศาลรัฐธรรมนูญจึงเป็นองค์กรในระดับรัฐธรรมนูญที่รัฐธรรมนูญสร้างขึ้นมาเป็นการเฉพาะเพื่อคุ้มครองความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญนอกจากกลไกคุ้มครองความเป็นกฎหมายสูงสุดในรัฐธรรมนูญเอง² และเพื่อให้หลักการคุ้มครองความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญบรรลุวัตถุประสงค์รัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นเด็ดขาดมีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ³

ในบทนี้จะได้ทำการศึกษาถึงผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไทย โดยจะแบ่งหัวข้อในการศึกษาเป็นข้อพิจารณาเบื้องต้นเกี่ยวกับศาลรัฐธรรมนูญไทยว่ามีความเป็นมาในการจัดตั้งอย่างไรและเมื่อมีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นมาแล้วศาลรัฐธรรมนูญมีโครงสร้างอำนาจหน้าที่และวิธีพิจารณาอย่างไรในหัวข้อ 3.1 ประเภทของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไทยมีกี่ประเภทในหัวข้อ 3.2 และการศึกษาถึงผลของคำวินิจฉัยขององค์กรหรือสถาบันที่ทำหน้าที่ในการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญก่อนการมี

¹ มาตรา 27 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

² การประกันหรือคุ้มครองสถานะความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ มีด้วยกัน 2 ประการ คือ ประการแรก การประกันหรือคุ้มครองโดยกลไกในรัฐธรรมนูญเอง โดยการที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญต้องกระทำได้อย่างยิ่งกว่าการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายธรรมดาที่ตราขึ้นโดยองค์กรนิติบัญญัติ และการบัญญัติรับรองหลักการแบ่งแยกอำนาจไว้ในรัฐธรรมนูญ เพราะการควบคุมอำนาจรัฐโดยอาศัยหลักการแบ่งแยกอำนาจหรือหลัก **checks and balances** ไม่ให้องค์กรหนึ่งองค์กรใดมีอำนาจมากเกินไปย่อมมีผลทางอ้อมในการคุ้มครองหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ ประการที่สอง การประกันหรือคุ้มครองโดยองค์กรตุลาการ คือ การที่รัฐธรรมนูญสร้างองค์กรศาลพิเศษขึ้นมาโดยเฉพาะเพื่อทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญ ซึ่งก็คือองค์กรศาลรัฐธรรมนูญนั่นเอง

³ มาตรา 268 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

ศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ว่าคำวินิจฉัยขององค์กรหรือสถาบันดังกล่าวและศาลรัฐธรรมนูญมีผลในทางกฎหมายอย่างไรในหัวข้อ3.3

3.1 ข้อพิจารณาเบื้องต้นเกี่ยวกับศาลรัฐธรรมนูญไทย

ในหัวข้อนี้จะทำการศึกษาถึงพัฒนาการความเป็นมาในการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นในประเทศไทยว่ามีความเป็นมาในการจัดตั้งอย่างไรในหัวข้อ 3.1.1 ศึกษาโครงสร้างของศาลรัฐธรรมนูญไทยว่ามีโครงสร้างอย่างไรในหัวข้อ 3.1.2 ศึกษาอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญไทยว่ามีอำนาจหน้าที่อย่างไรบ้างในหัวข้อ 3.1.3 และศึกษาวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญไทยว่ามีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับวิธีพิจารณาอย่างไรในหัวข้อ 3.1.4 เพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาเรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไทยที่ผู้เขียนมุ่งจะทำการศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ต่อไป

3.1.1 ความเป็นมาในการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญไทย

นับตั้งแต่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อปีพุทธศักราช 2475 จนกระทั่งปัจจุบัน (พุทธศักราช 2550) ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร (written constitution) ใช้บังคับรวมทั้งสิ้น 17 ฉบับ และเมื่อพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไทยทั้ง 17 ฉบับจะพบว่ารัฐธรรมนูญไทยเกือบทุกฉบับได้บัญญัติรับรองหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญไว้ในรัฐธรรมนูญดังจะเห็นได้จากการมีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดจะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมิได้⁴ และรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มีองค์กรหรือสถาบันเพื่อทำหน้าที่ในการควบคุมมิ

⁴ โปรดดู มาตรา 31 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 มาตรา 61 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2475 มาตรา 87 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 มาตรา 95 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2490 มาตรา 178 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2492 มาตรา 113 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2495 มาตรา 174 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 มาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ให้กฎหมายขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นการประกันหรือคุ้มครองสถานะความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญตามหลักการของรัฐธรรมนูญในระบบประชาธิปไตยหรือรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) และเมื่อพิจารณาจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทย จะพบว่าประเทศไทยมีมืองค์กรหรือสถาบันที่ทำหน้าที่ในการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมาตามลำดับตามช่วงเวลาของการมีรัฐธรรมนูญใช้บังคับ ซึ่งพิจารณาได้ดังนี้

3.1.1.1 พัฒนาการของการมีองค์กรหรือสถาบันที่ทำหน้าที่ในการควบคุมบทบัญญัติแห่งกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

อำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญหรือควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญในระยะเริ่มต้นรัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นอำนาจของสภาผู้แทนราษฎรตามหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภา (Supremacy of Parliament) ต่อมาได้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐสภา กับองค์กรตุลาการอันเป็นผลมาจากการที่องค์กรตุลาการได้ก้าวล่วงเข้ามาทำหน้าที่ในการตีความรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎร รัฐธรรมนูญฉบับต่อมาจึงได้จัดให้มีคณะตุลาการรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นองค์กรกลางมาทำหน้าที่ในการตีความรัฐธรรมนูญควบคู่ไปกับสภาผู้แทนราษฎร แต่เนื่องจากคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรกึ่งตุลาการ กรณีจึงมีปัญหาเรื่องความเป็นกลางและความเป็นอิสระในการวินิจฉัยปัญหาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องในทางการเมือง เมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปการเมือง ผู้ร่างรัฐธรรมนูญจึงได้กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นองค์กรตุลาการเป็นองค์กรผู้ที่มีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญแทนคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ

จากพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ของการมีองค์กรที่ทำหน้าที่ในการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ของไทยทั้ง 17 ฉบับ สามารถแบ่งพัฒนาการของการมีองค์กรที่ทำหน้าที่ในการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

พ.ศ.2517 มาตรา 5 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 มาตรา 5 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 มาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และมาตรา 35 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2549 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน

ได้เป็น 4 ระยะ⁵ ตามช่วงเวลาของการมีรัฐธรรมนูญใช้บังคับ ซึ่งสามารถพิจารณาถึงรายละเอียดของแต่ละช่วงระยะเวลาของการมีองค์การดังกล่าวได้ดังนี้คือ

(1) ระยะที่หนึ่ง ระยะที่รัฐธรรมนูญยอมรับความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภา (Supremacy of Parliament) ในการตีความรัฐธรรมนูญ

หลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภา (Supremacy of Parliament) เป็นหลักที่ใช้อยู่ในประเทศอังกฤษ คือ รัฐสภาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการตรากฎหมายของประเทศ อำนาจตรากฎหมายของรัฐสภาอังกฤษไม่มีขอบเขตจำกัดและไม่อาจถูกจำกัดหรือยับยั้งได้โดยอำนาจหรือกฎหมายอื่นใด⁶ กฎหมายของรัฐสภามีฐานะเท่าเทียมกัน รัฐธรรมนูญต่างกับกฎหมายอื่นๆ ก็เพียงแต่การเป็นกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับการปกครองประเทศ ส่วนฐานะนั้นไม่มีความแตกต่างไปจากกฎหมายอื่นๆ เลย⁷ อังกฤษจึงเป็นประเทศที่ไม่มีหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ หลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาจึงปฏิเสธการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดรัฐธรรมนูญ ศาลหรือองค์กรอื่นใดไม่มีอำนาจวินิจฉัยว่ากฎหมายที่รัฐสภาได้ตรานั้นเป็นกฎหมายที่ขัดกับกฎหมายที่มีค่าเป็นรัฐธรรมนูญไม่มีผลใช้บังคับและไม่มีอำนาจวินิจฉัยถึงความสมบูรณ์ของกฎหมายที่รัฐสภาได้ตรานั้น⁸

ประเทศไทยได้ยอมรับหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกๆ ของไทย ซึ่งอาจเรียกช่วงเวลานี้ในทางทฤษฎีว่า รัฐอยู่ในรูปของ Legal State หรือ Etat Legal⁹ ที่รัฐธรรมนูญให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎรเพียงสถาบันเดียวมีอำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญ ระยะนี้เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2489 และปรากฏอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2490 โดยมีรัฐธรรมนูญรวม 3 ฉบับ คือรัฐธรรมนูญฉบับที่ 1 (พระราชบัญญัติ

⁵ อมร จันทรมาน, “ศาลรัฐธรรมนูญ (หรือตุลาการรัฐธรรมนูญ),” ใน *ครบรอบ 81 ปี ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทิย์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537: น. 164-168.*

⁶ สมภพ ไตรระกิตย, “การควบคุมกฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ,” *วารสารกฎหมายปกครอง, ตอน 1, เล่ม 17, น. 2 (เมษายน 2541).*

⁷ วิจิตรา พุ่งลัดดา, “ระบบการควบคุมมิให้กฎหมายขัดรัฐธรรมนูญ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), น. 73.

⁸ สมภพ ไตรระกิตย, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 6, น. 2.*

⁹ อมร จันทรมาน, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 5, น. 164.*

ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475) พ.ศ. 2475¹⁰ รัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 พ.ศ. 2475¹¹ และรัฐธรรมนูญฉบับที่ 4 พ.ศ. 2490¹² กรณีจึงอาจกล่าวได้ว่าในช่วงแรกของการมีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรของไทย องค์การที่มีอำนาจในการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญคือรัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรตามหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาในการตีความรัฐธรรมนูญ ศาลหรือองค์กรอื่นใดไม่มีอำนาจวินิจฉัยว่ากฎหมายที่รัฐสภาได้ตรานั้นเป็นกฎหมายที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ รัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้นที่จะเป็นผู้มีอำนาจในการวินิจฉัยปัญหาดังกล่าว

(2) ระยะเวลาที่เป็นระยะที่รัฐธรรมนูญให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎรและคณะตุลาการรัฐธรรมนูญตีความรัฐธรรมนูญร่วมกัน

ในระยะนี้เป็นระยะที่รัฐธรรมนูญไทยได้มีการกำหนดรูปแบบขององค์กรที่ทำหน้าที่ในการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดรัฐธรรมนูญขึ้นมาใหม่ โดยกำหนดให้มีลักษณะเป็นองค์กรกลางเพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยความชอบของกฎหมาย แต่ก็ยังยอมรับหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาอยู่ โดยการบัญญัติให้สภาผู้แทนราษฎร (หรือรัฐสภา) และคณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีอำนาจตีความรัฐธรรมนูญหรือควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญควบคู่กันไป ทั้งนี้เนื่องมาจากปัญหาเรื่องอำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญระหว่างสภาผู้แทนราษฎรกับศาล

¹⁰ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่มีบทบัญญัติมาตราใดที่สงวนสิทธิการตีความกฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญให้เป็นอำนาจของสภาหรือองค์กรอื่นโดยชัดแจ้ง แต่เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วทำให้เข้าใจได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ถือหลักว่า สภาผู้แทนราษฎรเท่านั้นที่มีอำนาจสูงสุดในการตีความกฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญและไม่มีเจตนาที่จะให้มีองค์กรอื่นใดมาตีความในเรื่องนี้ เพราะรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ถือหลักความมีอำนาจสูงสุดของสภาผู้แทนราษฎรในทุกๆ เรื่อง

¹¹ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังคงยอมรับหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาโดยสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจเด็ดขาดในการตีความรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญฉบับแรก โดยการบัญญัติรับรองไว้โดยชัดแจ้งในมาตรา 62 ของรัฐธรรมนูญว่า “ท่านว่าสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสิทธิเด็ดขาดในการตีความแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

¹² รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ยอมรับหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาในการตีความรัฐธรรมนูญ โดยการบัญญัติรับรองหลักการดังกล่าวไว้โดยชัดแจ้งในรัฐธรรมนูญมาตรา 94 วรรคหนึ่งว่า “รัฐสภาทรงไว้ซึ่งสิทธิเด็ดขาดในการตีความแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

ยุติธรรมกรณีศาลยุติธรรมได้ก้าวล่วงเข้ามาชี้ขาดในกรณีการเมืองในคดีอาชญากรรมสงครามใน
 ระยะที่ประเทศไทยใช้รัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติตามแนวความคิดความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภา
 (Supremacy of Parliament) คือ หลังสงครามโลกครั้งที่สองไทยได้มีการประกาศใช้
 พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ.2488 เพื่อลงโทษแก่ผู้ก่อให้เกิดสงคราม และได้มีการ
 จับกุมบุคคลและฟ้องร้องขอให้ลงโทษตามกฎหมายนี้ ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาว่า “...
 พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงครามที่บัญญัติย้อนหลังนั้นย่อมขัดต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 14 จึงเป็น
 โฆษณานบพบัญญัติที่ว่าด้วยการกระทำหลังจากใช้พระราชบัญญัตินี้แล้ว เป็นอันใช้บังคับได้โดย
 สมบูรณ์...” ศาลเป็นผู้มีอำนาจที่จะชี้ขาดกฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญว่าเป็นโฆษณานบพตาม
 รัฐธรรมนูญมาตรา 61ได้¹³

ผลจากคำพิพากษาของศาลฎีกาดังกล่าว ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์และความ
 เคลื่อนไหวในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในยุคนั้น ต่างพากันเห็นว่ากรณีที่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า
 กฎหมายที่ผ่านการพิจารณาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นโฆษณานบพนั้น เป็นการปฏิบัติหน้าที่ไม่
 ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และเป็นการล่วงล้ำหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งมี
 หน้าที่ว่าควรให้มีกฎหมายหรือไม่¹⁴ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างสององค์กร
 ดังกล่าว ในการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2489 จึงได้มีการจัดตั้งคณะตุลาการ
 รัฐธรรมนูญขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่อทำหน้าที่ในการตีความรัฐธรรมนูญหรือวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่ง
 กฎหมายใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ควบคู่ไปกับสภาผู้แทนราษฎร รัฐธรรมนูญที่ให้
 อำนาจสภาผู้แทนราษฎรและคณะตุลาการรัฐธรรมนูญตีความรัฐธรรมนูญร่วมกัน ได้แก่
 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2489 พ.ศ.2492 พ.ศ. 2495 พ.ศ.2511 พ.ศ.2517 และ
 พ.ศ. 2521

ในระยะที่สองนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับได้ยอมรับหลักความเป็น
 กฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ และได้กำหนดให้มีองค์กรที่ทำหน้าที่ควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือ
 แย้งกับรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนนอกจากรัฐสภา ซึ่งก็คือ คณะตุลาการรัฐธรรมนูญ และสาเหตุที่
 ประเทศไทยนำระบบ “คณะตุลาการรัฐธรรมนูญ” มาใช้นั้นมีสาเหตุมาจากการที่ผู้พิพากษาใน
 ระบบศาลยุติธรรมได้ก้าวล่วงเข้ามาชี้ขาดในกรณีการเมืองในระยะที่ประเทศไทยใช้รัฐธรรมนูญที่มี
 บทบัญญัติตามแนวความคิดความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภา (Supremacy of Parliament) และ

¹³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1/2489 ลงวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2489

¹⁴ สมภพ โหตระกิตย์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 6, น. 19 – 20.

สภาผู้แทนราษฎรทรงไว้ซึ่งสิทธิเด็ดขาดในการตีความรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะแตกต่างจากประเทศในยุโรปที่นำระบบ “คณะตุลาการรัฐธรรมนูญ” มาใช้เนื่องจากผู้ร่างรัฐธรรมนูญได้มองเห็นความผิดปกติของกลไกการบริหารประเทศในระบบรัฐสภา (parliamentary system)¹⁵

(3) ระยะเวลา เป็นระยะที่รัฐธรรมนูญให้อำนาจคณะตุลาการรัฐธรรมนูญตีความรัฐธรรมนูญเพียงสถาบันเดียว

รัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญแก่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญเพียงสถาบันเดียวคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2534 รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ตัดอำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญของรัฐสภาออกทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นอำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญในปัญหาอันอยู่ในวงงานของสภาหรือในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาเอง และกำหนดให้อำนาจดังกล่าวเป็นอำนาจของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญในการตีความรัฐธรรมนูญในปัญหาดังกล่าว¹⁶ และรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญไว้กว้างกว่ารัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่านมา

(4) ระยะเวลา เป็นระยะที่รัฐธรรมนูญให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นองค์กรตุลาการมีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทในทางรัฐธรรมนูญแทนคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นองค์กรตุลาการมีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทในทางรัฐธรรมนูญแทนคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ตามแนวคิดที่ว่าองค์กรที่จะมาทำหน้าที่ในการตีความบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวจะต้องเป็นองค์กรที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องมีความเป็นกลางและความเป็นอิสระจากองค์กรต่างๆ มิใช่เป็นเพียงองค์กรที่มีวาระการดำรงตำแหน่งที่ขึ้นอยู่กับการดำรงอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งขาดความเป็นกลางและความเป็นอิสระจากองค์กรอื่นดังเช่นคณะตุลาการรัฐธรรมนูญในอดีต¹⁷ ดังนั้นเพื่อให้องค์กรที่จะตั้งขึ้นใหม่เป็นองค์กรที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องมีความเป็นกลางและความเป็นอิสระจากองค์กรอื่นๆ ในการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 จึงได้มีการเสนอให้มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นองค์กรที่มีอำนาจใน

¹⁵ อมร จันทรมนุญ, “ศาลรัฐธรรมนูญ,” วารสารกฎหมายปกครอง, เล่ม 12, น. 531 (ธันวาคม 2536).

¹⁶ โปรดดูมาตรา 155 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2534

¹⁷ สุรพล นิติไกรพจน์ และคณะ, ศาลรัฐธรรมนูญกับการปฏิบัติพันธกิจตามรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), น. 67.

การวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นองค์กรตุลาการซึ่งมีลักษณะเป็นองค์กรที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องมีความเป็นกลางและความเป็นอิสระจากองค์กรอื่นๆ อย่างแท้จริง

3.1.1.2 การจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

จากการศึกษาถึงพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ของการเมืองครุฑที่ทำหน้าที่ในการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นผลมาจากปัญหาการทำหน้าที่ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ¹⁸ ซึ่งเป็นองค์กรผู้มีความอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญอยู่ก่อน คือ ปัญหาการขาดความเป็นอิสระและความต่อเนื่องในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ เนื่องจากองค์กรดังกล่าวมีลักษณะเป็นองค์กรในทางการเมือง ดังจะเห็นได้จากองค์ประกอบของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ¹⁹ และองค์กรผู้มีความอำนาจในการแต่งตั้งคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่มาจากฝ่ายการเมือง กรณีจึงไม่มีหลักประกันความเป็นอิสระและความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่เหมือนองค์กรตุลาการ ประกอบกับการที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้วาระการดำรงตำแหน่งของตุลาการรัฐธรรมนูญสิ้นสุดลงตามวาระของสภาผู้แทนราษฎร ทำให้การทำหน้าที่ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญขาดความต่อเนื่องไม่มีลักษณะเป็นองค์กรที่ถาวร จากปัญหาการทำหน้าที่ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญดังกล่าวในการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี พ.ศ. 2540 จึงได้มีการเสนอให้จัดตั้งองค์กรวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญในประเทศไทยในรูปแบบขององค์กรศาลแทนคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ที่มีความเป็นอิสระทั้งในแง่ขององค์กรและการทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นองค์กรศาล และมีวิวัฒนาการเป็นของตนเอง ศาลรัฐธรรมนูญจึงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นครั้งแรกในระบบกฎหมายไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

¹⁸ เฟื่องอ้าง, น. 73-80.

¹⁹ สมคิด เลิศไพฑูรย์, “องค์ประกอบของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญในประเทศไทย” ใน ตุลาการรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2536), น. 33-39.

3.1.2 โครงสร้างของศาลรัฐธรรมนูญ

การพิจารณาเกี่ยวกับโครงสร้างของศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มีข้อพิจารณาที่สำคัญ 2 ประการ คือ องค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญและสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

3.1.2.1 องค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มีองค์คณะเดียว ประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญ 1 คน และตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอีก 14 คน รวมเป็น 15 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งขึ้นตามคำแนะนำของสมาชิกวุฒิสภาจากบุคคลดังต่อไปนี้ (มาตรา 255 และมาตรา 257 ของรัฐธรรมนูญ)

(1) ผู้พิพากษาในศาลฎีกา ซึ่งดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกา ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนนลับ จำนวน 5 คน

(2) ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองสูงสุดโดยวิธีลงคะแนนลับ จำนวน 2 คน

(3) ผู้ทรงคุณวุฒิสาขานิติศาสตร์ ซึ่งได้รับเลือกจากวุฒิสภา โดยการสรรหาและจัดทำบัญชีรายชื่อของคณะกรรมการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ จำนวน 5 คน และ

(4) ผู้ทรงคุณวุฒิสาขารัฐศาสตร์ ซึ่งได้รับเลือกจากวุฒิสภา โดยการสรรหาและจัดทำบัญชีรายชื่อของคณะกรรมการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ จำนวน 3 คน

สำหรับประธานศาลรัฐธรรมนูญ ให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญประชุมและเลือกกันเองให้คนหนึ่งเป็นประธานศาลรัฐธรรมนูญแล้วแจ้งผลให้ประธานวุฒิสภาทราบ

จากองค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวจะเห็นได้ว่าไม่มีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มาจากฝ่ายการเมือง ทั้งนี้เพื่อเป็นการแก้ปัญหาเรื่องความเป็นอิสระและเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่เคยมีมาในอดีต

การได้มาซึ่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมาจากกระบวนการสรรหา 2 ทางคือ การสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจากผู้พิพากษาในศาลฎีกาและศาลปกครองสูงสุด กับการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขานิติศาสตร์และรัฐศาสตร์

สำหรับวาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญนั้น ประธานศาลรัฐธรรมนูญและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีวาระการดำรงตำแหน่ง 9 ปี นับแต่

วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว (มาตรา 259 ของรัฐธรรมนูญ) สำหรับการพ้นจากตำแหน่งของประธานศาลรัฐธรรมนูญและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญนอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระแล้วยังต้องพ้นจากตำแหน่งเพราะเหตุตามมาตรา 260 ของรัฐธรรมนูญด้วย

3.1.2.2 สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีหน่วยธุรการของศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นอิสระ เรียกว่า “สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ” มีเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญเป็นผู้รับผิดชอบการปฏิบัติงานของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญขึ้นตรงต่อประธานศาลรัฐธรรมนูญและเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและลูกจ้างของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ การแต่งตั้งเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญต้องได้รับความเห็นชอบจากตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกคน และจะให้มีรองเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญไม่เกิน 2 คน เป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการด้วยก็ได้ (มาตรา 270 ของรัฐธรรมนูญ และมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2542)

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญมีอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการดำเนินการอื่นๆ ตามที่พระราชบัญญัติสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2542 กำหนด และพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวกำหนดให้สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญเป็นส่วนราชการที่เป็นหน่วยงานอิสระตามรัฐธรรมนูญมีฐานะเป็นกรมตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (มาตรา 3) และมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (มาตรา 4) (1) รับผิดชอบงานธุรการของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ (2) ศึกษา และรวบรวมข้อมูล คำสั่ง และคำวินิจฉัยต่างๆ เกี่ยวกับงานของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ (3) สนับสนุนให้มีการศึกษา วิจัยและเผยแพร่กิจการของศาลรัฐธรรมนูญ (4) ปฏิบัติงานอื่นตามที่คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมอบหมาย

3.1.3 อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ

อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายไทยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ อำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและอำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติกฎหมายอื่น ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

3.1.3.1 อำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญจะพบว่าศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) อำนาจในการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย

อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้ แยกได้ เป็นการตรวจสอบร่างกฎหมายก่อนจะมีผลใช้บังคับและการตรวจสอบกฎหมายที่มีผลใช้บังคับแล้ว

1) การควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมาย

อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้ปรากฏในรัฐธรรมนูญมาตรา 262 ซึ่งกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดว่า “ร่างพระราชบัญญัติ” หรือ “ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ” ที่ผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้วหรือที่รัฐสภาลงมติยืนยันตามมาตรา 94 ก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะนำร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหรือไม่ การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมายดังกล่าวเป็นการตรวจสอบทั้งในทางเนื้อหา (ข้อความ) และในทางรูปแบบ (กระบวนการตรา) ของร่างกฎหมาย

ผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมาย คือ กรณีร่างพระราชบัญญัติ ผู้มีสิทธิเสนอคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบ ได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา รวมกันมีจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 10 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภา โดยเสนอผ่านประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา หรือประธานรัฐสภา แล้วแต่กรณี เพื่อเสนอเรื่องต่อไปยังศาลรัฐธรรมนูญ ส่วนกรณีร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ผู้มีสิทธิเสนอคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบ ได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา รวมกันมีจำนวนไม่น้อยกว่า 20 คน โดยเสนอผ่านประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา หรือประธานรัฐสภา แล้วแต่กรณี เพื่อเสนอเรื่องต่อไปยังศาลรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้นนายกรัฐมนตรีก็สามารถร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญได้ทั้ง 2 กรณี โดยสามารถร้องขอต่อศาลรัฐธรรมนูญโดยตรง โดยจะต้องร้องขอหลังจากที่รัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบตามมาตรา 93 หรือลงมติยืนยันตามมาตรา 94 ในร่างกฎหมายนั้นแล้วเท่านั้นและจะต้องร้องขอก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะนำร่างกฎหมายนั้นขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย

2) การควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่มีผลใช้บังคับแล้ว
อำนาจในการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่มีผลบังคับ
ใช้แล้ว แบ่งออกได้เป็น 2 กรณี ได้แก่ การตรวจสอบแบบนามธรรมและการตรวจสอบแบบรูปธรรม

ก. การควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายแบบนามธรรม
(abstract) เป็นการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่มีผลใช้บังคับอยู่เป็นการ
ทั่วไป มิใช่เป็นกฎหมายที่ศาลกำลังจะใช้บังคับแก่คดีหนึ่งคดีใด²⁰ ซึ่งอยู่ในระหว่างการพิจารณา
ของศาล กล่าวคือ ไม่จำเป็นต้องมีข้อพิพาทเป็นคดีฟ้องร้องต่อศาลก่อน อำนาจหน้าที่ของศาล
รัฐธรรมนูญกรณีนี้ปรากฏในรัฐธรรมนูญมาตรา 198 การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของ
กฎหมายกรณีนี้เป็นการตรวจสอบเฉพาะในทางเนื้อหา (ข้อความ) ของกฎหมายเท่านั้นไม่รวมถึง
การตรวจสอบกระบวนการตราซึ่งเป็นการตรวจสอบในทางรูปแบบของกฎหมาย

ผู้มีสิทธิเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย
ในกรณีนี้คือ ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา

ข. การควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายแบบรูปธรรม
(concrete) เป็นการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ศาลกำลังจะใช้บังคับแก่
คดีที่อยู่ในระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาล²¹ กล่าวคือ เป็นกรณีที่ต้องมีข้อพิพาท
เกิดขึ้นก่อนแล้วมีการนำคดีไปฟ้องร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจและศาลที่พิจารณาคดีนั้นเห็นเองหรือ
คู่ความโต้แย้งว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับแก่คดีนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ อำนาจ
หน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 264 ของรัฐธรรมนูญ การตรวจสอบความชอบ
ด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายกรณีนี้เป็นการตรวจสอบเฉพาะในทางเนื้อหา (ข้อความ) ของ
กฎหมายเท่านั้นไม่รวมถึงกระบวนการตราซึ่งเป็นการตรวจสอบในทางรูปแบบของกฎหมายด้วย

ผู้สิทธิร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบ คือ ศาลและคู่ความในคดี กรณีของศาลนั้น
ได้แก่ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร และหมายรวมถึงศาลอื่นที่อาจมีการจัดตั้งขึ้นใน
อนาคตด้วยและเนื่องจากศาลมีหลายชั้นศาล ศาลทุกลำดับชั้นในทุกระบบศาลจึงถือเป็นศาลซึ่ง
สามารถร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญได้ทั้งสิ้น สำหรับคู่ความใน
คดีนั้น เมื่อพิจารณาจากกฎหมายวิธีพิจารณาความของศาลต่างๆ คำว่าคู่ความในคดีที่สามารถ
ร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับกับ

²⁰ สุรพล นิติไกรพจน์ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญรศที่ 17, น. 104.

²¹ เพิ่งอ้าง, น. 105.

คดี หมายถึงคู่ความในคดีทุกฝ่าย รวมถึงผู้มีสิทธิกระทำการแทนบุคคลนั้นๆ ตามกฎหมายหรือใน ฐานะทนายความ หรือผู้ร้องสอด โดยคู่ความไม่มีสิทธิเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยได้ โดยตรงแต่ต้องเสนอเรื่องผ่านศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีนั้นๆ

3) การควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพระราชกำหนด

อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 219 ของรัฐธรรมนูญ ซึ่ง กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดว่าการตราพระราชกำหนดของ คณะรัฐมนตรีได้เป็นไปตามมาตรา 218 วรรคหนึ่ง โดยคำร้องขอของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภา ผ่านประธานแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกเพื่อเสนอต่อไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย ก่อนที่สภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาแล้วแต่กรณีจะได้อนุมัติพระราชกำหนดนั้น

(2) อำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรตาม รัฐธรรมนูญ

อำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ ปรากฏใน มาตรา 266 ของรัฐธรรมนูญ องค์กรตามรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติมาตรา 266 นี้ คือ องค์กรที่รัฐธรรมนูญจัดตั้งขึ้นและบัญญัติอำนาจหน้าที่ไว้ในรัฐธรรมนูญ²² ลักษณะปัญหาเกี่ยวกับ อำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ (1) เมื่อเกิดปัญหา สงสัยในอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญว่าองค์กรนั้นๆ มีอำนาจกระทำการหรือต้องไม่ กระทำการในเรื่องใดเพียงใด²³ และ (2) เมื่อองค์กรตามรัฐธรรมนูญตั้งแต่ 2 องค์กรขึ้นไป มีปัญหา ขัดแย้งกันว่าองค์กรตามรัฐธรรมนูญองค์กรหนึ่งใช้อำนาจหน้าที่ล่วงล้ำเข้าไปในอำนาจหน้าที่ของ องค์กรตามรัฐธรรมนูญอีกองค์กรหนึ่ง หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญองค์กรหนึ่งใช้อำนาจหน้าที่โดย ไม่ผ่านความเห็นชอบขององค์กรตามรัฐธรรมนูญอีกองค์กรหนึ่งซึ่งโดยปกติจะต้องได้รับความ เห็นชอบเช่นนั้นเสียก่อน²⁴ ผู้มีสิทธิเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาด คือ องค์กรตาม รัฐธรรมนูญที่มีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่และประธานรัฐสภา

(3) อำนาจในการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในการดำเนินกิจกรรม ต่าง ๆ ของพรรคการเมือง แยกได้เป็น

²² คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 13/2543

²³ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2541

²⁴ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2541

1) การพิจารณาวินิจฉัยเกี่ยวกับมติข้อบังคับของพรรคการเมือง อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้ปรากฏตามมาตรา 47 วรรคสามของรัฐธรรมนูญ คือ เป็นกรณีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 4 ของจำนวนสมาชิก กรรมการบริหารพรรคการเมืองจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของจำนวนกรรมการบริหารพรรคการเมือง และสมาชิกพรรคการเมืองไม่น้อยกว่า 50 คน เห็นว่ามติหรือข้อบังคับในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้นจะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของมติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองดังกล่าว

2) การพิจารณาวินิจฉัยว่าบุคคลหรือพรรคการเมืองกระทำการอันใดขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 63 ของรัฐธรรมนูญ ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดว่าพรรคการเมืองใดได้ใช้สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศด้วยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ โดยการเสนอเรื่องของผู้รู้เห็นการกระทำดังกล่าวให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริงและยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยชี้ขาดการกระทำดังกล่าว อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้เป็นอำนาจป้องกันตัวเองของรัฐธรรมนูญซึ่งมีอยู่ในรัฐธรรมนูญของทุกประเทศเพื่อจะปกป้องระบบการปกครองที่รัฐธรรมนูญได้สถาปนาขึ้น

3) การพิจารณาอุทธรณ์ของสมาชิกพรรคการเมือง อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 118 (8) ของรัฐธรรมนูญ เป็นกรณีที่พรรคการเมืองโดยที่ประชุมร่วมของคณะกรรมการบริหารของพรรคการเมืองและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคการเมืองนั้น ได้มีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ให้ขับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคออกจากพรรค สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้ถูกขับออกจากพรรคเห็นว่ามติดังกล่าวเป็นมติขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญหรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงอุทธรณ์คัดค้านมติดังกล่าวต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยชี้ขาดความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของมตินั้น โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นต้องอุทธรณ์ต่อศาลรัฐธรรมนูญภายในสามสิบวันนับแต่วันที่พรรคการเมืองมีมติ

(4) อำนาจในการการควบคุมตรวจสอบการดำเนินงานภายในวงงานของรัฐสภา แยกได้เป็น 3 กรณี คือ

1) การตรวจสอบว่าร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญที่คณะรัฐมนตรีได้เสนอใหม่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญที่ถูกยับยั้งไว้หรือไม่ อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 177 ของรัฐธรรมนูญ ผู้มีสิทธิเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยในกรณีนี้ คือ สภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา โดยเสนอผ่านประธานสภาผู้แทนราษฎรหรือประธานวุฒิสภาแล้วแต่กรณีเพื่อให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรหรือประธานวุฒิสภาส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย การส่งเรื่องไปให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยของประธานสภาผู้แทนราษฎรหรือประธานวุฒิสภาดังกล่าวไม่ใช่การเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยในนามของตนเอง หากแต่เป็นการกระทำแทนสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาในฐานะที่องค์กรเหล่านั้นเป็นองค์กรกลุ่ม คือเป็นกรณีที่สภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาได้มีมติในเรื่องนั้นแล้วจึงส่งเรื่องให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรหรือประธานวุฒิสภาเพื่อส่งให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย

2) การตรวจสอบว่าการแปรรูปหรือการกระทำใดๆ ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมหรือร่างพระราชบัญญัติโอนงบประมาณรายจ่ายของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภาหรือคณะกรรมการมีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภาหรือกรรมการมีส่วนไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่ายหรือไม่ อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 180 ของรัฐธรรมนูญ เป็นกรณีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 10 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภา เห็นว่าในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม และร่างพระราชบัญญัติโอนงบประมาณรายจ่ายของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภาหรือของคณะกรรมการ ไม่ว่าจะเป็นการเสนอ การแปรรูป หรือการกระทำด้วยประการใดๆ มีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการมีส่วนไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่าย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวนดังกล่าวมีสิทธิเสนอความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญได้โดยตรงโดยไม่ต้องเสนอผ่านประธานสภาผู้แทนราษฎรหรือประธานวุฒิสภาเพื่อให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรหรือประธานวุฒิสภาส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยแต่อย่างใด

3) การตรวจสอบว่าร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ร่างข้อบังคับการประชุมวุฒิสภาและร่างข้อบังคับการประชุมรัฐสภามีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหรือไม่ อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 263 ของรัฐธรรมนูญ เหตุที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจในการตรวจสอบข้อบังคับการประชุมดังกล่าว เพราะข้อบังคับการประชุมดังกล่าวถือเป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานในการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติในการทำหน้าที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการตรากฎหมาย การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของฝ่ายบริหารอันเป็นภารกิจสำคัญของฝ่ายนิติบัญญัติในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา การกำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ในข้อบังคับการประชุมดังกล่าวจึงอาจมีลักษณะเป็นการขัดหรือแย้งต่อหลักการที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นองค์กรตรวจสอบสูงสุดตามรัฐธรรมนูญเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบร่างข้อบังคับการประชุมดังกล่าวว่าเป็นไปตามหลักการของรัฐธรรมนูญหรือไม่ก่อนที่จะมีการประกาศใช้ข้อบังคับการประชุมเหล่านั้น ซึ่งเป็นหลักประกันให้การใช้อำนาจนิติบัญญัติชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

ผู้มีสิทธิเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดในกรณีนี้ คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่า 20 คน สมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่า 20 คน หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาารวมกันจำนวนไม่น้อยกว่า 20 คน โดยการเสนอผ่านประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา หรือประธานรัฐสภาแล้วแต่กรณี เพื่อให้ประธานสภานั้นเสนอเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย การเสนอเรื่องของประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา หรือประธานรัฐสภาดังกล่าวเป็นการกระทำแทนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาารวมกัน ไม่ใช่การเสนอในนามของตนเอง

อำนาจในการตรวจสอบร่างข้อบังคับการประชุมของศาลรัฐธรรมนูญเป็นการตรวจสอบทั้งในทางเนื้อหาและรูปแบบ และศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจตรวจสอบได้เฉพาะข้อบังคับการประชุมที่สภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา หรือรัฐสภา ให้ความเห็นชอบแล้วแต่ยังมิได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเท่านั้น ศาลรัฐธรรมนูญไม่มีอำนาจตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของข้อบังคับการประชุมที่มีผลใช้บังคับแล้ว

(5) อำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดความสมบูรณ์ในการดำรงตำแหน่งของสมาชิกรัฐสภา รัฐมนตรี และกรรมการการเลือกตั้ง แยกได้เป็น 3 กรณี คือ

1) การวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา

อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 96 ของรัฐธรรมนูญ โดยการเข้าชื่อร่วมกันของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 10 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภา ร้องต่อประธานแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ว่าสมาชิกภาพของสมาชิกคนใดคนหนึ่งแห่งสภานั้นสิ้นสุดลง ตามมาตรา 118 (3)(4)(5)(6)(7)(8)(9)(11) หรือ (12) หรือมาตรา 133 (3)(4)(5)(6)(7)(9) หรือ (10) แล้วแต่กรณี เพื่อให้ประธานแห่งสภาส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่าสมาชิกภาพของสมาชิกผู้นั้นสิ้นสุดลงหรือไม่

2) การวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของกรรมการการเลือกตั้ง

อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 142 ของรัฐธรรมนูญ โดยการเข้าชื่อร่วมกันของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกของทั้งสองสภารวมกันมีจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 10 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภา ร้องขอต่อประธานรัฐสภาว่ากรรมการการเลือกตั้งคนใดคนหนึ่งขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 137 หรือกระทำการอันต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญมาตรา 139 เพื่อให้ประธานรัฐสภาส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่ากรรมการการเลือกตั้งผู้นั้นพ้นจากตำแหน่งหรือไม่

3) การวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับความสิ้นสุดลงของความเป็นรัฐมนตรีของรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่ง อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 216 วรรคสอง ประกอบกับมาตรา 96 ของรัฐธรรมนูญ โดยการเข้าชื่อร่วมกันของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 10 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภาร้องต่อประธานแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกกว่ารัฐมนตรีผู้ใดได้สิ้นสุดความเป็นรัฐมนตรี เพื่อให้ประธานแห่งสภาส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่ารัฐมนตรีผู้นั้นได้สิ้นสุดความเป็นรัฐมนตรีหรือไม่

(6) อำนาจในการการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญกรณีอื่น ๆ

1) การวินิจฉัยชี้ขาดว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สิน อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 295 ของรัฐธรรมนูญ โดยที่รัฐธรรมนูญมาตรา 291 กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในตำแหน่งต่างๆ ต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบ เพื่อให้กลไกดังกล่าวมีผลในทางปฏิบัติ มาตรา 295 ของรัฐธรรมนูญจึงกำหนดสภาพบังคับในกรณีที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและ

หนังสือด้วยความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ เมื่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติวินิจฉัยว่าเป็นเช่นนั้น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติก็จะเสนอเรื่องเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดในชั้นสุดท้าย ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยยืนยันตามคำวินิจฉัยของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้นั้นจะต้องพ้นจากตำแหน่งนับแต่วันที่ครบกำหนดต้องยื่นบัญชี หรือนับแต่วันที่ได้รับแจ้งว่ามีการกระทำดังกล่าวแล้วแต่กรณี และจะไม่สามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้เป็นเวลาห้าปีนับแต่วันดังกล่าว

การที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติต้องเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยยืนยันคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติอีกครั้งหนึ่งก็เพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นองค์กรตุลาการได้เข้ามาทบทวนความเห็นของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติอีกชั้นหนึ่งเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ดำรงตำแหน่งที่ถูกกล่าวหา

2) การพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของระเบียบอันจำเป็นแก่การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ อำนาจหน้าที่ดังกล่าวของศาลรัฐธรรมนูญปรากฏในมาตรา 321 วรรคสองของรัฐธรรมนูญในส่วนบทเฉพาะกาล ซึ่งบัญญัติให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ (คณะกรรมการป.ป.ป.) ที่มีหน้าที่ต้องกำหนดระเบียบอันจำเป็นแก่การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติตามรัฐธรรมนูญก่อนที่จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติขึ้น จะต้องนำระเบียบดังกล่าวส่งให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญก่อนประกาศในราชกิจจานุเบกษา

3.1.3.2 อำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติกฎหมายอื่น

นอกจากศาลรัฐธรรมนูญจะมีอำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญยังมีอำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติกฎหมายอื่น คือ อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 และเมื่อพิจารณาบทบัญญัติของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าว จะเห็นได้ว่าศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ

(1) กรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการสั่งรับหรือไม่รับจดทะเบียนการจัดตั้งพรรคการเมืองตามมาตรา 17 เป็นกรณีที่ผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมืองไม่เห็นด้วยกับคำสั่งไม่รับจดทะเบียนการจัดตั้งพรรคการเมืองของนายทะเบียนพรรคการเมืองในกรณีที่นายทะเบียนตรวจสอบแล้วเห็นว่าคุณสมบัติ

หรือจำนวนผู้จัดตั้งพรรคการเมืองหรือนโยบายและข้อบังคับพรรคการเมือง หรือคุณสมบัติของ คณะกรรมการบริหาร หรือชื่อพรรคการเมือง หรือภาพเครื่องหมายพรรคการเมืองไม่เป็นไปตามที่ กำหนดไว้ในมาตรา 14 หรือกรณีที่นายทะเบียนพรรคการเมืองตรวจสอบแล้วเห็นว่าเอกสารการขอ จัดตั้งพรรคการเมืองมีรายการไม่ครบหรือมีข้อความไม่ชัดเจนหรือบกพร่องและได้แจ้งเป็นหนังสือ ให้ผู้จัดตั้งพรรคการเมืองทราบภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่รับคำขอจัดตั้งพรรคการเมือง เพื่อให้ผู้ ขอจัดตั้งพรรคการเมืองดำเนินการแก้ไขเอกสารดังกล่าวภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่รับหนังสือแจ้ง จากนายทะเบียนพรรคการเมือง แต่ผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมืองไม่ได้ดำเนินการแก้ไขเอกสารการขอ จัดตั้งพรรคการเมืองภายในเวลาดังกล่าวหรือได้ดำเนินการแก้ไขแล้วแต่การแก้ไขนั้นยังไม่ถูกต้อง ตามมาตรา 15 เมื่อนายทะเบียนพรรคการเมืองมีคำสั่งไม่รับจดทะเบียนการจัดตั้งพรรคการเมืองเพราะ เหตุทั้งสองประการข้างต้น ผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมืองที่ไม่เห็นด้วยกับคำสั่งดังกล่าวมีสิทธิยื่นคำร้อง ต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดคำสั่งไม่รับจดทะเบียนการจัดตั้งพรรค การเมืองว่าชอบหรือไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับหนังสือแจ้งคำสั่งไม่ รับจดทะเบียนการจัดตั้งพรรคการเมืองจากนายทะเบียน และเมื่อศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดเป็น ประการใดแล้วนายทะเบียนพรรคการเมืองต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามนั้น

(2) การมีมติให้สมาชิกภาพของสมาชิกพรรคการเมืองสิ้นสุดลงตามมาตรา 22 เป็น กรณีที่พรรคการเมืองได้มีมติให้สมาชิกพรรคการเมืองซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรด้วยออกตามข้อบังคับพรรคการเมืองนั้น สมาชิกพรรคการเมืองผู้นั้นจึงมีสิทธิอุทธรณ์ต่อ ศาลรัฐธรรมนูญภายในสามสิบวันนับแต่วันที่พรรคการเมืองมีมติให้ออกเพื่อคัดค้านว่ามติพรรค การเมืองดังกล่าวมีลักษณะเป็นการขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรตามรัฐธรรมนูญหรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ศาลรัฐธรรมนูญจึงมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยว่า มติของพรรคการเมืองที่ให้สมาชิกพรรคการเมืองผู้นั้นออกจากการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองชอบ ด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่ อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติมาตรานี้เป็นผลสืบ เนื่องมาจากอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 47 วรรค สามประกอบกับมาตรา 118 (8)

(3) การสั่งให้หัวหน้าพรรคการเมือง คณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองหรือ กรรมการบริหารพรรคการเมืองกระทำการหรือสั่งให้ออกจากตำแหน่งตามมาตรา 27 เป็นกรณีที่ ปรากฏว่าหัวหน้าพรรคการเมือง คณะกรรมการบริหารพรรคการเมือง หรือกรรมการบริหารพรรค การเมือง จัดให้พรรคการเมืองกระทำการใดๆ ที่เป็นการฝ่าฝืนนโยบายของพรรคการเมืองหรือ

ข้อบังคับของพรรคการเมืองอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ ในกรณีดังกล่าวนายทะเบียนพรรคการเมืองมีอำนาจเตือนเป็นหนังสือให้หัวหน้าพรรคการเมือง คณะกรรมการบริหารพรรคการเมือง หรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้นระงับหรือจัดการแก้ไขการกระทำนั้นภายในระยะเวลาที่นายทะเบียนพรรคการเมืองกำหนด และถ้าหัวหน้าพรรคการเมือง คณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้นไม่ปฏิบัติตามคำเตือนของนายทะเบียนพรรคการเมือง ให้นายทะเบียนพรรคการเมืองมีอำนาจยื่นคำร้องเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ระงับหรือจัดการแก้ไขการกระทำดังกล่าวหรือให้หัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองทั้งคณะหรือบางคนออกจากตำแหน่ง

(4) การวินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองขัดต่อรัฐธรรมนูญตามมาตรา 28 อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 47 วรรคสาม ซึ่งกำหนดให้สมาชิกพรรคการเมืองซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กรรมการบริหารพรรคการเมือง หรือสมาชิกพรรคการเมืองตามจำนวนที่กฎหมายกำหนด ที่เห็นว่ามีมติหรือข้อบังคับในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้นจะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสิทธิร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณา วินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองดังกล่าวขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญหรือไม่

(5) การตอบรับการเปลี่ยนแปลงนโยบายพรรค ข้อบังคับพรรคหรือรายการที่เกี่ยวกับชื่อ อาชีพ ที่อยู่ และลายมือชื่อของคณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองหรือการจัดตั้งสาขาพรรคตามมาตรา 33 เป็นกรณีที่หัวหน้าพรรคการเมืองได้แจ้งการเปลี่ยนแปลงนโยบายพรรค ข้อบังคับพรรคหรือรายการที่เกี่ยวกับชื่อ อาชีพ ที่อยู่ และลายมือชื่อของคณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองหรือการจัดตั้งสาขาพรรคต่อนายทะเบียนพรรคการเมืองและนายทะเบียนพรรคการเมืองตรวจสอบแล้วเห็นว่าคุณสมบัติหรือจำนวนผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมืองหรือนโยบาย และข้อบังคับพรรคการเมือง หรือคุณสมบัติของคณะกรรมการบริหารพรรคการเมือง หรือชื่อพรรคการเมือง หรือภาพเครื่องหมายพรรคการเมืองไม่เป็นไปตามความในมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1) (2) (4) หรือ (5) จึงสั่งไม่รับจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และหัวหน้าพรรคการเมืองไม่เห็นด้วยกับคำสั่งไม่รับจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงของนายทะเบียนพรรคการเมือง หัวหน้าพรรคการเมืองมีสิทธิยื่นคำร้องต่อ

ศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้วินิจฉัยชี้ขาดภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้งคำสั่งไม่รับจดทะเบียนการเปลี่ยนแปลงจากนายทะเบียน เพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดว่าคำสั่งไม่รับจดทะเบียนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่

(6) การยุบพรรคการเมืองตามมาตรา 65 มาตรา 66 มาตรา 67 มาตรา 72 และมาตรา 73 พรรคการเมืองอาจถูกยุบได้ด้วยเหตุดังต่อไปนี้

1) เหตุตามบทบัญญัติในมาตรา 65 ที่กำหนดว่า พรรคการเมืองอาจถูกเลิกหรือยุบด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ (1) มีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง (2) มีจำนวนสมาชิกเหลือไม่ถึงสิบห้าคน (3) มีการยุบพรรคการเมืองไปรวมกับพรรคการเมืองอื่นตามหมวด 5 (4) มีคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญให้ยุบพรรคการเมือง (5) ไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรา 25 มาตรา 26 มาตรา 29 มาตรา 35 หรือมาตรา 62

2) เหตุตามบทบัญญัติในมาตรา 66 ที่กำหนดว่า เมื่อพรรคการเมืองกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ อาจถูกศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมืองได้ คือ

ก. กระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

ข. กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ

ค. กระทำการอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐหรือขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือ

ง. กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 23 วรรคหนึ่ง มาตรา 52 หรือมาตรา 53

เมื่อปรากฏเหตุแห่งการยุบพรรคการเมืองดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ศาลรัฐธรรมนูญย่อมมีอำนาจในการพิจารณาสั่งให้ยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้โดยช่องทางดังต่อไปนี้ คือ

ก. นายทะเบียนพรรคการเมืองยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่

1) ความปรากฏต่อนายทะเบียนพรรคการเมืองว่าพรรคการเมืองหนึ่งพรรคการเมืองใดมีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับของพรรคการเมือง มีจำนวนสมาชิกเหลือไม่ถึงสิบห้าคน หรือพรรคการเมืองนั้นไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรา 25 มาตรา 26 มาตรา 29 มาตรา 35 หรือ มาตรา 62 (มาตรา 65 (1) (2) และ (5))

2) ความปรากฏต่อนายทะเบียนพรรคการเมืองว่า (นายทะเบียนพรรคการเมืองได้รับแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่) มีการรวมพรรคการเมืองเพื่อจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองใหม่ตามมาตรา 71 (มาตรา 72)

3) ความปรากฏต่อนายทะเบียนพรรคการเมืองว่า (นายทะเบียนพรรคการเมืองได้รับแจ้งจากหัวหน้าพรรคการเมืองทุกพรรคการเมือง) มีการรวมพรรคการเมืองเข้าเป็นพรรคการเมืองเดียวกันกับอีกพรรคการเมืองหนึ่งเป็นหลัก (มาตรา 73)

เมื่อศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วเห็นว่ามีเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นกับพรรคการเมืองนั้นจริง หรือมีการรวมพรรคการเมืองเพื่อจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่หรือรวมเข้าเป็นพรรคการเมืองเดียวกับอีกพรรคการเมืองที่เป็นหลัก ศาลรัฐธรรมนูญก็จะสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้นหรือสั่งให้พรรคการเมืองที่รวมเข้ากันเป็นพรรคการเมืองใหม่หรือพรรคการเมืองที่รวมเข้ากับอีกพรรคการเมืองที่เป็นหลักนั้นเป็นอันยุบไป และนายทะเบียนพรรคการเมืองต้องดำเนินการประกาศคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้นในราชกิจจานุเบกษา

ข. อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองในกรณีที่ปรากฏต่อนายทะเบียนพรรคการเมืองหรือเมื่อนายทะเบียนพรรคการเมืองได้รับแจ้งจากคณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองว่าพรรคการเมืองใดกระทำการตามมาตรา 66 โดยนายทะเบียนพรรคการเมืองแจ้งต่ออัยการสูงสุดพร้อมด้วยพยานหลักฐานเพื่อให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญในกรณีที่อัยการสูงสุดเห็นเป็นการสมควร แต่ถ้าอัยการสูงสุดไม่ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ นายทะเบียนพรรคการเมืองสามารถตั้งคณะทำงานขึ้นมาคณะหนึ่งโดยมีผู้แทนจากนายทะเบียนพรรคการเมืองและผู้แทนจากอัยการสูงสุด เพื่อดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานแล้วส่งให้อัยการสูงสุดเพื่อยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญอีกครั้งหนึ่ง ในกรณีที่คณะทำงานดังกล่าวไม่อาจหาข้อยุติเกี่ยวกับการดำเนินการยื่นคำร้องนั้นได้ให้นายทะเบียนพรรคการเมืองมีอำนาจยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้นได้โดยตรงโดยไม่ต้องยื่นผ่านอัยการสูงสุด และเมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองใดตามคำร้องดังกล่าวแล้ว ให้นายทะเบียนพรรคการเมืองประกาศคำสั่งยุบพรรคการเมืองนั้นในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา 67)

(7) การสั่งให้พรรคการเมืองระงับการดำเนินการของพรรคการเมืองไว้เป็นการชั่วคราวตามมาตรา 67 วรรคสาม

อำนาจศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้เป็นผลมาจากการที่พรรคการเมืองได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในมาตรา 66 ซึ่งอาจถูกศาลรัฐธรรมนูญสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้นได้ คือกระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ กระทำการอันอาจเป็นภัยเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐหรือขัดต่อกฎหมาย หรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 23 วรรคหนึ่ง มาตรา 52 หรือมาตรา 53 ของกฎหมายพรรคการเมือง เมื่อปรากฏว่าพรรคการเมืองใดได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวมานี้ นอกจากนายทะเบียนพรรคการเมืองจะมีอำนาจในการแจ้งต่ออัยการสูงสุดเพื่อให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองแล้ว หากนายทะเบียนพรรคการเมืองเห็นเป็นการสมควรจะให้มีการระงับการกระทำของพรรคการเมืองดังกล่าวไว้เป็นการชั่วคราวในระหว่างการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ นายทะเบียนพรรคการเมืองก็สามารถแจ้งต่ออัยการสูงสุดเพื่อให้อัยการสูงสุดขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งระงับการกระทำดังกล่าวของพรรคการเมืองไว้เป็นการชั่วคราวได้ ในกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่านอกจากศาลรัฐธรรมนูญจะมีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยสั่งให้ยุบพรรคการเมืองได้แล้วศาลรัฐธรรมนูญยังมีอำนาจในการสั่งให้ระงับการกระทำอันเป็นเหตุให้มีการยุบพรรคการเมืองไว้เป็นการชั่วคราวในระหว่างการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญได้ด้วย

การกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ดังกล่าว เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ จะพบว่าไม่มีบทบัญญัติมาตราใดของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้รัฐสภามีอำนาจในการตรากฎหมายกำหนดอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญเพิ่มเติมไปจากอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญได้ การตรากฎหมายกำหนดอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญเพิ่มเติมจากที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้โดยรัฐสภาดังกล่าวจึงเป็นการไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่มุ่งประสงค์จะให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นศาลที่มีอำนาจหน้าที่เฉพาะที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีเหตุผลความจำเป็นและเพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นกับสถานการณ์ที่อาจเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช... ซึ่งอยู่ในระหว่างการร่าง) สมควรจะต้องมีการระบุไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญอย่างชัดแจ้งว่าให้รัฐสภามีอำนาจในการตรากฎหมายกำหนดอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ

เพิ่มเติมจากอำนาจหน้าที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ภายใต้หลักเกณฑ์ที่ว่าอำนาจหน้าที่ที่รัฐสภากำหนดขึ้นนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

3.1.4 วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 269 ได้บัญญัติให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญในการออกข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับวิธีพิจารณาได้ด้วยตนเอง โดยมติเอกฉันท์ของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญไทยจึงเป็นไปตามข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2546 ซึ่งมีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญดังต่อไปนี้

3.1.4.1 การยื่นและการถอนคำร้อง

(1) การยื่นคำร้อง

การเริ่มต้นพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญเริ่มจากการยื่นคำร้องของบุคคลหรือองค์กรผู้มีสิทธิในการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ ศาลรัฐธรรมนูญไม่อาจจะเป็นผู้เริ่มพิจารณาคดีใดคดีหนึ่งได้โดยความประสงค์ของตนเอง

การยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ เมื่อพิจารณาจากข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญแล้วจะพบว่าข้อกำหนดดังกล่าวได้กำหนดเรื่องการยื่นคำร้องไว้ในข้อกำหนดข้อ 6 คือ คำร้องต้องทำเป็นหนังสือ ใช้ถ้อยคำสุภาพ และมีรายการต่างๆ เมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้รับคำร้องแล้ว ให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจและมีคำสั่งว่าสมควรรับคำร้องนั้นไว้ดำเนินการต่อไปหรือไม่ภายใน 10 วันนับแต่วันที่ได้รับคำร้อง (ข้อ 12) โดยระยะเวลาดังกล่าวอาจยื่นหรือขยายเวลาออกไปได้ตามความจำเป็น (ข้อ 16) และผู้ร้องจะขอแก้ไขเพิ่มเติมคำร้องดังกล่าวเมื่อใดก็ได้แต่การขอแก้ไขเพิ่มเติมดังกล่าวต้องเป็นสาระสำคัญอันควรแก่การแก้ไขและเกี่ยวกับเรื่องเดิมด้วย โดยการขอแก้ไขเพิ่มเติมดังกล่าวต้องทำเป็นคำร้องยื่นต่อศาลและการอนุญาตหรือไม่อนุญาตดังกล่าวเป็นดุลพินิจของศาลรัฐธรรมนูญ (ข้อ 14)

(2) การถอนคำร้อง

ผู้ร้องอาจถอนคำร้องที่ยื่นต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ โดยสามารถถอนคำร้องในเวลาใดก่อนที่ศาลจะมีคำวินิจฉัยหรือคำสั่งก็ได้และเมื่อมีการขอถอนคำร้องแล้วศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งให้

จำหน่ายคำร้องนั้นก็ได้ เว้นแต่ในกรณีที่ผู้ร้องไม่ดำเนินการตามคำสั่งของศาลภายในเวลาที่กำหนดโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรให้ถือว่าเป็นการทิ้งคำร้องและให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งจำหน่ายคำร้องนั้น (ข้อ 7) การถอนคำร้องจึงขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้ร้องฝ่ายเดียว คำร้องบางประเภทเป็นคดีที่มีผู้ถูกร้องซึ่งถือว่าเป็นคู่กรณีในคดีที่อาจได้รับความเสียหายจากการถอนคำร้องดังกล่าว กรณีจึงไม่ควรกำหนดให้การถอนคำร้องนั้นกระทำได้โดยการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวของผู้ร้อง แต่ควรจะสอบถามความยินยอมของผู้ถูกร้องและเปิดโอกาสให้ผู้ถูกร้องสามารถคัดค้านการถอนคำร้องดังกล่าวได้ด้วย²⁵ นอกจากนี้คำร้องบางประเภทยังมีผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะด้วย กรณีจึงไม่ควรกำหนดให้เป็นดุลพินิจของผู้ร้องฝ่ายเดียวในการกำหนดความสิ้นสุดของกระบวนการพิจารณาคำร้องดังกล่าว แต่ควรกำหนดให้เป็นอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญในการพิจารณาวินิจฉัยคดีนั้นต่อไปแม้ว่าผู้ร้องจะได้แสดงเจตนาถอนคำร้องนั้นแล้วก็ตาม

3.1.4.2 การมีมติรับหรือไม่รับคำร้อง²⁶

เมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้รับคำร้องแล้วการพิจารณารับคำร้องหรือไม่รับคำร้องในทางปฏิบัติศาลรัฐธรรมนูญจะแยกขั้นตอนการพิจารณารับคำร้องออกเป็นสองขั้นตอน คือ ขั้นตอนหนึ่ง ในกรณีที่เห็นประจักษ์ชัดว่าผู้ยื่นคำร้องเป็นผู้ไม่มีสิทธิเสนอเรื่องเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ในกรณีนี้ศาลรัฐธรรมนูญจะปฏิเสธโดยไม่รับคำร้องนั้นเข้าในสารบบคดี ในกรณีนี้ศาลรัฐธรรมนูญจะมีมติและทำเป็นคำสั่ง ขั้นตอนที่สอง ในกรณีอื่นนอกจากกรณีผู้ยื่นคำร้องเป็นผู้ไม่มีสิทธิเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย ศาลรัฐธรรมนูญจะสั่งให้รับคำร้องเข้าไว้ในสารบบคดีและจะวินิจฉัยต่อไปว่าสมควรที่จะรับคำร้องไว้พิจารณาดำเนินการต่อไปหรือไม่ ซึ่งการไม่รับคำร้องไว้ดำเนินการพิจารณาต่อไปในกรณีที่รับเรื่องไว้ในสารบบคดีแล้วนี้ศาลรัฐธรรมนูญจะทำเป็นคำวินิจฉัย มติรับหรือไม่รับคำร้องข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดยกเว้นไว้เป็นกรณีพิเศษว่าไม่ให้ถือตามเสียงข้างมาก มติรับหรือไม่รับคำร้องไว้พิจารณาดังกล่าวจึงใช้เสียงข้างมากธรรมดาโดยคิดจากฐานองค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ คือ ไม่น้อยกว่าเก้าคน

3.1.4.3 การคัดค้านตุลาการ

การพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอาจถูกคัดค้านในเรื่องความเป็นกลางในการพิจารณาวินิจฉัยคดีจากคู่กรณีในคดีได้เช่นเดียวกับผู้พิพากษาหรือตุลาการ

²⁵ สุรพล นิติไกรพจน์ และคณะ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 17, น. 130.

²⁶ เพิ่งอ้าง, น. 131-133.

ในศาลทั่วไป โดยข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญได้กำหนดหลักเกณฑ์การคัดค้านตุลาการไว้ใน ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญข้อ 8 ข้อ 9 และข้อ 11 เกี่ยวกับเหตุแห่งการคัดค้านตุลาการ การขอถอนตัวของตุลาการเมื่อมีเหตุแห่งการคัดค้าน และผลของการคัดค้านตุลาการ กล่าวคือ

(1) เหตุแห่งการคัดค้านตุลาการ ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญได้กำหนดว่าตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอาจถูกคัดค้านได้ในเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ (ข้อ 8) 1) มีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องในเรื่องที่ขอให้วินิจฉัย 2) เป็นหรือเคยเป็นสามีหรือภริยา หรือญาติของคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง คือเป็นผู้บุพการีหรือผู้สืบสันดานไม่ว่าชั้นใด ๆ หรือเป็นพี่น้องหรือลูกพี่ลูกน้องนับได้เพียงสามชั้นหรือเป็นญาติทางการเมืองสมรสนับได้เพียงสองชั้น 3) เคยถูกอ้างเป็นพยาน โดยที่ได้อ้างเห็นเหตุการณ์ เว้นแต่เคยมีส่วนร่วมในวิธีพิจารณาตามกระบวนการทางนิติบัญญัติหรือเคยแสดงความเห็นในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญมีความรู้เป็นพิเศษในปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวข้องกับคำร้องนั้น 4) เป็นผู้แทนโดยชอบธรรม ผู้แทน หรือทนายความของผู้ร้องฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาก่อน 5) เป็นผู้พิพากษา ตุลาการในศาลอื่น กรรมการกฤษฎีกา อนุญาโตตุลาการ กรรมการการเลือกตั้ง กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ซึ่งพิจารณาคำร้องในเรื่องเดียวกันนั้นมาก่อน 6) มีคดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาที่ตุลาการนั้นเอง สามี ภริยา หรือญาติสืบสายโลหิตตรงขึ้นไปหรือลงมาของตุลาการนั้นฝ่ายหนึ่ง พินาศกับคู่กรณี สามี ภริยา หรือญาติสืบสายโลหิตตรงขึ้นไปหรือลงมาของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง

(2) การขอถอนตัวของตุลาการเมื่อมีเหตุแห่งการคัดค้าน การขอถอนตัวของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในกรณีที่เหตุแห่งการคัดค้านมีสองกรณีด้วยกัน คือ

1) กรณีที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญท่านนั้นแสดงเจตนาขอถอนตัวโดยอ้างเหตุว่าตนอาจถูกคัดค้านตามเหตุแห่งการคัดค้านตุลาการดังที่กล่าวมาแล้ว โดยตุลาการท่านนั้นจะแถลงต่อศาลแสดงเหตุที่ตนอาจถูกคัดค้านและขอถอนตัวจากการพิจารณาคดีนั้น (ข้อ 9 วรรคหนึ่ง) โดยไม่ต้องผ่านความเห็นชอบจากองค์คณะที่พิจารณาวินิจฉัยคดีนั้น และองค์คณะที่พิจารณาวินิจฉัยคดีนั้นก็ไม่มีอำนาจในการคัดค้านการขอถอนตัวของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ การถอนตัวเป็นอำนาจดุลพินิจฝ่ายเดียวของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในการขอถอนตัวจากการพิจารณาคดีและการให้อำนาจดุลพินิจในการขอถอนตัวอย่างกว้างแก่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวเป็นช่องทางให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญหลีกเลี่ยงที่จะไม่พิจารณาวินิจฉัยคดีที่ตนไม่ต้องการพิจารณาวินิจฉัยได้ตามอำเภอใจ อันเป็นการปฏิเสธไม่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้มาขอความยุติธรรมจากศาล ซึ่งขัดกับหลักการทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นองค์กรตุลาการ

2) กรณีที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญถูกคัดค้านจากคู่กรณีเพราะมีเหตุแห่งการคัดค้าน คือ เป็นกรณีที่คู่กรณีเห็นว่าตุลาการศาลรัฐธรรมนูญท่านนั้นเป็นผู้มีเหตุแห่งการคัดค้าน คู่กรณีจึงได้ทำการคัดค้านตุลาการศาลรัฐธรรมนูญท่านนั้นเพื่อมิให้มีส่วนในการพิจารณาวินิจฉัยคดีนั้นต่อไป และเมื่อมีการคัดค้านตุลาการจากคู่กรณีเพราะเหตุแห่งการคัดค้านดังกล่าวแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญจะต้องมีคำชี้ขาดในเรื่องที่คัดค้านนั้นก่อนที่จะมีการพิจารณาวินิจฉัยคดีต่อไป เว้นแต่การพิจารณานั้นเป็นการพิจารณาคดีตามมาตรา 180 วรรคเจ็ดของรัฐธรรมนูญ (ข้อ 9 วรรคสอง)

(3) ผลของการคัดค้านตุลาการ เมื่อมีการคัดค้านตุลาการศาลรัฐธรรมนูญด้วยเหตุแห่งการคัดค้านตุลาการศาลรัฐธรรมนูญตามข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญข้อ 8 แล้ว ศาลรัฐธรรมนูญจะต้องมีคำชี้ขาดในเรื่องที่คัดค้านนั้นก่อนที่จะมีการพิจารณาคดีต่อไป แต่การพิจารณาทั้งหลายที่ได้ดำเนินไปก่อนมีการเสนอคำคัดค้านย่อมสมบูรณ์ ไม่เสียไปเพราะเหตุที่มีการคัดค้านตุลาการ เว้นแต่ศาลจะได้กำหนดไว้ในคำสั่งศาลให้เป็นอย่างอื่น (ข้อ 9 วรรคสองและวรรคสาม) และเมื่อมีการคัดค้านตุลาการศาลรัฐธรรมนูญท่านใดแล้วตุลาการศาลรัฐธรรมนูญท่านนั้นไม่ขอถอนตัวจากการพิจารณาคดีนั้น ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณาสั่งตามที่เห็นสมควร และเมื่อศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาสั่งในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างใดแล้ว ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญท่านนั้นจะร่วมพิจารณาหรือออกเสียงลงคะแนนชี้ขาดไม่ได้ การลงมติเกี่ยวกับการคัดค้านตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอันเนื่องมาจากตุลาการศาลรัฐธรรมนูญถูกคัดค้านนี้ การชี้ขาดให้ถือคะแนนเสียงข้างมากโดยตุลาการท่านหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ถือตามคำคัดค้าน (ข้อ 11)

3.1.4.4 การพิจารณา

การพิจารณา หมายถึงการออกนั่งพิจารณาหรือการประชุมปรึกษาเพื่อพิจารณา วินิจฉัย (ข้อ 3) ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญไว้ในหมวด 3 ตั้งแต่ข้อ 12 ถึงข้อ 30 ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

(1) การออกนั่งพิจารณา

การพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญต้องกระทำโดยเปิดเผยเมื่อมีการออกนั่งพิจารณา ด้วยว่า ศาลรัฐธรรมนูญจะต้องเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าฟังการพิจารณาและการอ่านคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของศาลได้ แต่ไม่รวมถึงขั้นตอนการประชุม ปรึกษาคดีหรือการลงมติชี้ขาด หรือการดำเนินกระบวนการพิจารณาอื่นใดที่ไม่มีลักษณะเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดย

วาจา²⁷ ศาลรัฐธรรมนูญมีดุลพินิจที่จะไม่ให้มีการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยก็ได้เมื่อศาลรัฐธรรมนูญเห็นเป็นการสมควรเพื่อประโยชน์เกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ โดยศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจกำหนดตัวบุคคลผู้มีสิทธิอยู่ในห้องพิจารณาได้ (ข้อ 17 วรรคสาม) การพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลรัฐธรรมนูญไม่จำเป็นต้องออกนั่งพิจารณาคดีในทุกกรณี คดีใดที่ศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่ามีความพยานหลักฐานเพียงพอที่จะพิจารณาวินิจฉัยคดีได้ ศาลรัฐธรรมนูญจะไม่ออกนั่งพิจารณาคดีด้วยวาจาก็ได้ (ข้อ 17 วรรคสอง) โดยศาลรัฐธรรมนูญสามารถพิจารณาวินิจฉัยคดีจากเอกสารหลักฐานหรือที่เรียกว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยลายลักษณ์อักษร

(2) การสืบพยาน

การพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญใช้หลักการค้นหาความจริงโดยการไต่สวน ทั้งนี้เพื่อให้ได้พยานหลักฐานมาพิสูจน์ความจริงแท้ในคดีให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญจึงให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญอย่างกว้างขวางในการค้นหาความจริงในคดี เช่น ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญเห็นสมควรหรือโดยคำร้องของคู่กรณี ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งให้มีการนำสืบพยานหลักฐาน ตรวจสอบบันทึก เอกสาร วัตถุ หรือสถานที่ ไม่ว่าจะกระทำในเวลาใด ๆ ภายในหรือภายนอกศาลก็ได้ (ข้อ 26)

(3) การประชุมปรึกษาคดี

หลังจากที่ศาลรัฐธรรมนูญได้ทำการพิจารณาและสืบพยานหลักฐานจนเป็นที่พอใจแล้วว่าเป็นการเพียงพอในการวินิจฉัยหรือมีคำสั่ง ศาลรัฐธรรมนูญก็จะทำการประชุมปรึกษาคดีเพื่อทำคำวินิจฉัยหรือคำสั่ง การประชุมปรึกษาคดีของศาลรัฐธรรมนูญต้องทำการภายในเฉพาะองค์คณะที่รับคดีไว้พิจารณาวินิจฉัยเท่านั้นและไม่อยู่ภายใต้หลักการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย และเฉพาะเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญหรือเจ้าหน้าที่สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญเท่านั้นที่ประธานศาลรัฐธรรมนูญจะอนุญาตให้อยู่ในที่ประชุมปรึกษาคดีได้ (ข้อ 18)

3.1.4.5 คำวินิจฉัยหรือคำสั่ง

การทำคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญและข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญกำหนดให้คำวินิจฉัยหรือคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญอย่างน้อยต้องประกอบด้วยความเป็นมาหรือคำกล่าวหา สรุปข้อเท็จจริงที่ได้มาจากการพิจารณา เหตุผลในการวินิจฉัยในปัญหา

²⁷ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ : ศึกษาเปรียบเทียบกรณีของศาลรัฐธรรมนูญต่างประเทศกับศาลรัฐธรรมนูญไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), น. 121-122.

ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายและบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง (รัฐธรรมนูญมาตรา 267 วรรคสี่และข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญ ข้อ 31) การทำคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญต้องประกอบด้วยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไม่น้อยกว่า 9 คน คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ถือเสียงข้างมาก เว้นแต่รัฐธรรมนูญจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่นเป็นการเฉพาะ (รัฐธรรมนูญมาตรา 267 วรรคหนึ่ง) นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังได้กำหนดให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นองค์คณะทุกคนต้องจัดทำคำวินิจฉัยส่วนตนแยกต่างหากจากคำวินิจฉัยส่วนกลางพร้อมแถลงด้วยวาจาต่อที่ประชุมก่อนการลงมติ และต้องมีการประกาศคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นองค์คณะทุกคนในราชกิจจานุเบกษาภายใน 30 วัน (รัฐธรรมนูญมาตรา 267 วรรคสองและสามและ ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญ ข้อ 32)

สำหรับหลักเกณฑ์เกี่ยวกับวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญไทย เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2546 จะพบว่าวิธีพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญไทยมีเฉพาะวิธีพิจารณาทั่วไปไม่มีวิธีพิจารณาเฉพาะคดี นั่นก็หมายความว่าในการพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญของไทยไม่ว่าจะเป็นคดีรัฐธรรมนูญประเภทใดศาลรัฐธรรมนูญต้องพิจารณาตามวิธีพิจารณาทั่วไป

3.2 ประเภทของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาตามอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญสามารถแบ่งประเภทคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายไทยอย่างกว้างๆ ออกได้เป็น 8 ประเภท คือ คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบรรทัดฐานทางกฎหมาย คำวินิจฉัยชี้ขาดความสมบูรณ์ในการดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรีและกรรมการการเลือกตั้ง คำวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของพรรคการเมือง คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบการดำเนินงานภายในวงงานของรัฐสภา คำวินิจฉัยชี้ขาดว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน คำวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของระเบียบอันจำเป็นแก่การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และคำวินิจฉัยตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541

การแบ่งประเภทคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญออกเป็น 8 ประเภทดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์กับการพิจารณาเรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเพราะคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแต่ละประเภทจะมีผลของคำวินิจฉัยที่แตกต่างกัน

3.2.1 คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย

คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ กรณีแรก คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของ “ร่างกฎหมาย” คือการที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดว่า “ร่างพระราชบัญญัติ” หรือ “ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ” ฉบับใดที่รัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้วแต่ยังไม่มี การนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือไม่ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญประเภทนี้ปรากฏในมาตรา 262 ของรัฐธรรมนูญ กรณีที่สอง คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่มีผลใช้บังคับแล้ว คือการที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดที่มีผลใช้บังคับแล้วมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญประเภทนี้ปรากฏในมาตรา 198 มาตรา 219 (การตรวจสอบในลักษณะนามธรรม (abstract)) และมาตรา 264 (การตรวจสอบในลักษณะรูปธรรม (concrete)) ของรัฐธรรมนูญ

3.2.2 คำวินิจฉัยชี้ขาดความสมบูรณ์ในการดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรีและกรรมการเลือกตั้ง

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญประเภทนี้แบ่งได้เป็น 3 กรณี คือ กรณีแรก คำวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับสมาชิกภาพของสมาชิกรัฐสภา คือ การที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดว่าสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาคนใดสิ้นสุดลงตาม มาตรา 118 (3)(4)(5)(6)(7)(8)(9)(11) หรือ (12) หรือมาตรา 133 (3)(4)(5)(6)(7)(9) หรือ(10) ของรัฐธรรมนูญหรือไม่ ปรากฏในมาตรา 96 ของรัฐธรรมนูญ กรณีที่สอง คำวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับสถานะความเป็นรัฐมนตรี คือ การที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดว่าสถานะความเป็นรัฐมนตรีของรัฐมนตรีคนใดสิ้นสุดลงตาม มาตรา 216 (2)(3)(4) หรือ (6) ของรัฐธรรมนูญหรือไม่ ปรากฏในมาตรา 216 ของ

รัฐธรรมนูญ และกรณีที่สาม คำวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับคุณสมบัติ ลักษณะต้องห้ามหรือการกระทำ อันเป็นการต้องห้ามของคณะกรรมการการเลือกตั้ง คือ การที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดว่า กรรมการการเลือกตั้งคนใดขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 137 หรือกระทำการ อันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 139 ของรัฐธรรมนูญหรือไม่ ปรากฏในมาตรา 142 ของ รัฐธรรมนูญ

3.2.3 คำวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ

คำวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ คือการที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดว่าอำนาจหน้าที่ที่เป็นปัญหามาสู่การพิจารณาวินิจฉัยของ ศาลรัฐธรรมนูญนั้นเป็นอำนาจหน้าที่ขององค์กรใด คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญประเภทนี้ ปรากฏในมาตรา 266 ของรัฐธรรมนูญ

3.2.4 คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของ พรรคการเมือง

คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในการดำเนินกิจกรรม ต่างๆ ของพรรคการเมืองมี 2 กรณี คือ กรณีแรก การที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดว่ามติหรือ ข้อบังคับในเรื่องใดของพรรคการเมืองขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขหรือไม่ปรากฏในมาตรา 47 วรรคสาม ประกอบ มาตรา 118 (8) กรณีที่สอง การที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดว่าบุคคลหรือพรรคการเมืองใดได้ ใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่ง มิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหรือไม่ ปรากฏในมาตรา 63 ของรัฐธรรมนูญ

3.2.5 คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบการดำเนินงานภายในของวุฒิสภา

คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบการดำเนินงานภายในของวุฒิสภามี 3 กรณีด้วยกัน คือ กรณีแรก คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบว่าร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญที่คณะรัฐมนตรีหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เสนอ มีหลักการอย่างเดียวกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญที่ต้องยับยั้งไว้หรือไม่ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญกรณีนี้ปรากฏในมาตรา 177 ของรัฐธรรมนูญ กรณีที่สอง คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบว่าการแปรญัติหรือการกระทำใดๆ ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา หรือคณะกรรมการมีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการมีส่วนไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่ายหรือไม่ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญประเภทนี้ปรากฏในมาตรา 180 ของรัฐธรรมนูญ และกรณีที่สาม คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบว่าร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ร่างข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา และร่างข้อบังคับการประชุมรัฐสภา ที่สภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา หรือรัฐสภา แล้วแต่กรณี ได้ให้ความเห็นชอบแล้วแต่ยังมีได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษามีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือไม่ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญประเภทนี้ปรากฏในมาตรา 263 ของรัฐธรรมนูญ

3.2.6 คำวินิจฉัยที่ขาดว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน

คำวินิจฉัยที่ขาดว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน คือ การที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยที่ขาดว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญประเภทนี้ปรากฏในมาตรา 295 ของรัฐธรรมนูญ

3.2.7 คำวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของระเบียบอันจำเป็นแก่การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

คำวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของระเบียบอันจำเป็นแก่การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ คือ การที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดว่าระเบียบอันจำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญประเภทนี้ปรากฏในมาตรา 321 ของรัฐธรรมนูญ

3.2.8 คำวินิจฉัยตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ได้แก่ คำวินิจฉัยชี้ขาดคำสั่งไม่รับจดทะเบียนพรรคการเมืองของนายทะเบียนพรรคการเมืองตามมาตรา 17 คำวินิจฉัยชี้ขาดว่ามติของพรรคการเมืองที่ให้สมาชิกพรรคการเมืองออกจากการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่ตามมาตรา 22 คำวินิจฉัยสั่งให้หัวหน้าพรรคการเมือง คณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองกระทำการหรือสั่งให้ออกจากตำแหน่งตามมาตรา 27 คำวินิจฉัยชี้ขาดว่ามติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญหรือไม่ตามมาตรา 28 คำวินิจฉัยชี้ขาดว่าคำสั่งไม่รับจดทะเบียนพรรคการเมืองการเปลี่ยนแปลงนโยบายพรรค ข้อบังคับพรรคหรือรายการที่เกี่ยวกับชื่อ อาชีพ ที่อยู่ และลายมือชื่อของคณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองหรือการจัดตั้งสาขาพรรคชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่ตามมาตรา 33 คำวินิจฉัยสั่งให้ยุบพรรคการเมืองตามมาตรา 65 มาตรา 66 มาตรา 67 มาตรา 72 และมาตรา 73 และคำวินิจฉัยสั่งให้ระงับการกระทำอันเป็นเหตุให้มีการยุบพรรคการเมืองของพรรคการเมืองไว้เป็นการชั่วคราวในระหว่างการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา 67 วรรคสาม

3.3 ผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

ในการศึกษาเรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไทย จะแบ่งหัวข้อในการศึกษาเป็น 2 หัวข้อ คือ ผลของคำวินิจฉัยขององค์กรที่มีอำนาจตีความรัฐธรรมนูญก่อนการมีศาล

รัฐธรรมนูญ ในหัวข้อ 3.3.1 และ ผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ในหัวข้อ 3.3.2 เพื่อให้เห็นภาพรวมเกี่ยวกับหลักเกณฑ์เรื่องผลของคำวินิจฉัยขององค์กรที่มีอำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญทั้งในอดีตและปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาเรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งผู้เขียนจะได้ทำการศึกษาในบทต่อไป

3.3.1 ผลของคำวินิจฉัยขององค์กรหรือสถาบันที่มีอำนาจตีความรัฐธรรมนูญก่อนการมีศาลรัฐธรรมนูญ

จากความเป็นมาในการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญในประเทศไทย จะพบว่าก่อนการมีศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 องค์กรที่มีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญมี 2 องค์กร คือ รัฐสภาและคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ และเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในส่วนที่ให้อำนาจรัฐสภาและคณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญ จะพบว่ารัฐธรรมนูญมิได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับหลักเกณฑ์เรื่องผลของคำวินิจฉัยขององค์กรดังกล่าวไว้แต่อย่างใด เพียงแต่กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับคำวินิจฉัยและผลของคำวินิจฉัยไว้อย่างกว้างๆ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

3.3.1.1 ผลของคำวินิจฉัยของสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภา

จากการพิจารณารัฐธรรมนูญไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันจะพบว่ามียุทธวิธีรัฐธรรมนูญ 9 ฉบับที่ให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภามีอำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญ คือ รัฐธรรมนูญฉบับที่ 1 พุทธศักราช 2475²⁸ ฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2475²⁹ ฉบับที่ 3 พุทธศักราช 2489³⁰ ฉบับที่ 4

²⁸ รัฐธรรมนูญฉบับนี้แม้ว่าจะมิได้มีบทบัญญัติที่สงวนสิทธิในการตีความกฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญให้เป็นอำนาจของรัฐสภาโดยชัดแจ้ง แต่ก็เข้าใจได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ถือหลักว่าสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้นที่มีอำนาจสูงสุดในการตีความกฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญเพราะรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ถือหลักความมีอำนาจสูงสุดของสภาผู้แทนราษฎรในทุกๆ เรื่อง ดังจะเห็นได้จากความในบทบัญญัติมาตรา 9 ของรัฐธรรมนูญที่บัญญัติให้สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนรัฐมนตรี (ขณะนั้นเรียกว่า “กรรมการราษฎร”) และพนักงานรัฐบาล (ข้าราชการประจำ) ในเวลาหนึ่งเวลาใดก็ได้

พุทธศักราช 2490³¹ ฉบับที่ 5 พุทธศักราช 2492³² ฉบับที่ 6 พุทธศักราช 2495³³ ฉบับที่ 8 พุทธศักราช 2511³⁴ ฉบับที่ 10 พุทธศักราช 2517³⁵ และฉบับที่ 13 พุทธศักราช 2521³⁶ และเมื่อพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในส่วนที่ให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาในการตีความรัฐธรรมนูญทั้ง 9 ฉบับดังกล่าว จะพบว่ารัฐธรรมนูญมิได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาไว้ว่าเมื่อสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญแล้วคำวินิจฉัยของสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาจะมีผลผูกพันอย่างไร ผูกพันใครบ้าง และเริ่มมีผลผูกพันเมื่อใด และในกรณีที่ไม่มี การปฏิบัติตามคำวินิจฉัยจะ

²⁹ มาตรา 62 บัญญัติว่า “ท่านว่าสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสิทธิเด็ดขาดในการตีความแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

³⁰ มาตรา 86 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 88 รัฐสภาทรงไว้ซึ่งสิทธิเด็ดขาดในการตีความแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

³¹ มาตรา 94 บัญญัติว่า “รัฐสภาทรงไว้ซึ่งสิทธิเด็ดขาดในการตีความแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

³² มาตรา 177 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 179 ถ้ามีปัญหาการตีความรัฐธรรมนูญอันอยู่ในวงงานของวุฒิสภา สภาผู้แทน หรือที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา ให้เป็นอำนาจของรัฐสภาที่จะตีความ และให้ถือว่าการตีความของรัฐสภาเป็นเด็ดขาด”

³³ มาตรา 112 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 114 ถ้ามีปัญหาการตีความรัฐธรรมนูญอันอยู่ในวงงานของสภาผู้แทนราษฎร ให้เป็นอำนาจของสภาที่จะตีความ และให้ถือว่าการตีความของสภาเป็นเด็ดขาด”

³⁴ มาตรา 173 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 175 ถ้ามีปัญหาการตีความรัฐธรรมนูญอันอยู่ในวงงานของวุฒิสภา สภาผู้แทนหรือที่ประชุมรัฐสภา ให้เป็นอำนาจของรัฐสภาที่จะตีความและให้ถือว่าการตีความของรัฐสภาเป็นเด็ดขาด”

³⁵ มาตรา 163 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 225 ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาที่จะต้องตีความรัฐธรรมนูญ ให้เป็นอำนาจของรัฐสภาที่จะตีความและให้ถือว่าการตีความของรัฐสภาเป็นเด็ดขาด”

³⁶ มาตรา 141 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 191 ถ้ามีปัญหาที่จะต้องตีความรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของรัฐสภา ให้เป็นอำนาจของรัฐสภาที่จะตีความและให้ถือว่าการตีความของรัฐสภาเป็นเด็ดขาด”

บังคับตามคำวินิจฉัยอย่างไรองค์กรใดจะเป็นผู้มีอำนาจในการบังคับเพื่อให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยดังกล่าว

จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวจะเห็นว่ารัฐธรรมนูญกำหนดแต่เพียงเรื่องความเป็นที่สุดเด็ดขาดของคำวินิจฉัยขององค์กรดังกล่าวเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่บัญญัติว่า “...ให้ถือว่าการตีความของรัฐสภาเป็นเด็ดขาด”³⁷ หมายความว่าเมื่อสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาดแล้ว คำวินิจฉัยของสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาย่อมเป็นที่สุดเด็ดขาดไม่สามารถอุทธรณ์โต้แย้งไปยังองค์กรอื่นใดได้อีก สำหรับหลักเกณฑ์อื่นเกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภา รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าวไว้แต่อย่างใด

สำหรับเรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยขององค์กรดังกล่าวหากพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา 61 ของรัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 พ.ศ.2475³⁸ และมาตรา 95 ของรัฐธรรมนูญฉบับที่ 4 พ.ศ.2490³⁹ ที่ใช้คำว่า “ตกเป็นโมฆะ” ทำให้เข้าใจได้ว่าคำวินิจฉัยของสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภามีผลผูกพันย้อนกลับไปได้ตั้งแต่วันที่กฎหมายฉบับดังกล่าวมีผลใช้บังคับ นั่นก็หมายความว่ากฎหมายที่สภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาวินิจฉัยว่าขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญย่อมเสียไปตั้งแต่ต้น⁴⁰

³⁷ มาตรา 177 ของรัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 พ.ศ.2492 มาตรา 112 ของรัฐธรรมนูญฉบับที่ 6 พ.ศ.2495 และมาตรา 173 ของรัฐธรรมนูญฉบับที่ 8 พ.ศ.2511

³⁸ มาตรา 61 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 บัญญัติว่า “บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดๆ มีข้อความแย้งหรือขัดแก่อรัฐธรรมนูญนี้ท่านว่าบทบัญญัตินั้นๆ เป็นโมฆะ”

³⁹ มาตรา 95 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2490 บัญญัติว่า “บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญนี้บทบัญญัตินั้น เป็นโมฆะ”

⁴⁰ จากการศึกษาความเป็นมาของการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ ในระบบกฎหมายไทยพบว่าในระยะเริ่มแรกของการมีรัฐธรรมนูญในระบบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญเป็นโมฆะ ดังจะเห็นได้จากความในบทบัญญัติมาตรา 61 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 ที่บัญญัติว่า “บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดๆ มีข้อความแย้งหรือขัดแก่อรัฐธรรมนูญนี้ท่านว่า

บทบัญญัตินั้นๆ เป็นโมฆะ” ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2489 ได้บัญญัติถ้อยคำใหม่ขึ้นมาแทนคำว่า “โมฆะ” เป็นคำว่า “เป็นอันใช้บังคับมิได้” ดังจะเห็นได้จากความในบทบัญญัติมาตรา 87 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2489 ที่บัญญัติว่า “บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญนี้บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้” หลังจากนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเกือบทุกฉบับ (ยกเว้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2490 เพราะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ได้ย้อนกลับไปใช้คำว่า “โมฆะ” อีกครั้งหนึ่ง) ต่างก็ได้บัญญัติถ้อยคำในลักษณะดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงถ้อยคำจาก “โมฆะ” มาเป็น “เป็นอันใช้บังคับมิได้” ดังกล่าวอาจเนื่องมาจาก (1) การที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญเป็นโมฆะดังกล่าวทำให้เกิดความไม่มั่นคงในการบังคับใช้กฎหมายและฐานะทางกฎหมายของประชาชน (2) คำว่า “โมฆะ” เป็นคำในทางกฎหมายแพ่ง ซึ่งหมายถึงความเสียเปล่ามาตั้งแต่ต้นของนิติกรรม นิติกรรม หมายถึง การใดๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคลเพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ จากความหมายดังกล่าวการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติหรือการตรากฎหมายลำดับรองของฝ่ายบริหารจึงไม่ใช่นิติกรรมตามความหมายของกฎหมายแพ่ง การใช้คำว่า “โมฆะ” กับการกระทำทางนิติบัญญัติดังกล่าวจึงเป็นการไม่เหมาะสม

จากการเปลี่ยนถ้อยคำจาก “โมฆะ” มาเป็น “เป็นอันใช้บังคับมิได้” ดังกล่าวก่อให้เกิดผลทางกฎหมายต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญที่แตกต่างกัน คือ การใช้คำว่า “โมฆะ” จะมีผลทำให้บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญตกเป็นโมฆะไม่มีผลใช้บังคับมาตั้งแต่ต้น คือ ตั้งแต่วันที่มีการประกาศใช้บังคับกฎหมาย ส่วนการใช้คำว่า “เป็นอันใช้บังคับมิได้” ไม่มีผลทำให้บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญตกเป็นโมฆะ จะมีผลก็แต่เพียงทำให้บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญใช้บังคับไม่ได้เท่านั้นบทบัญญัตินั้นยังคงอยู่หาได้ตกเป็น “โมฆะ” ไม่ ดังนั้นคำว่า “โมฆะ” ตามความในมาตรา 61 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 และมาตรา 95 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2490 กับคำว่า “ใช้บังคับมิได้” ตามความในมาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 จึงมีความหมายและผลทางกฎหมายที่แตกต่างกัน

3.3.1.2 ผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ

จากการศึกษาถึงพัฒนาการของการเมืองหรือสถาบันที่ทำหน้าที่ในการควบคุม บทบัญญัติแห่งกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น มีรัฐธรรมนูญ 7 ฉบับ ได้แก่ รัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2489⁴¹ พุทธศักราช 2492⁴² พุทธศักราช 2495⁴³ พุทธศักราช 2511⁴⁴ พุทธศักราช 2517⁴⁵ พุทธศักราช 2521⁴⁶ และ พุทธศักราช 2534⁴⁷ ที่กำหนดให้

⁴¹ มาตรา 88 บัญญัติว่า “ในการที่ศาลจะใช้บทกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นว่า บทกฎหมายนั้นขัดด้วยบทบัญญัติมาตรา 87 ก็ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นไว้ชั่วคราว แล้วรายงานความเห็นเช่นนั้นตามทางการไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย เมื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยแล้ว ให้แจ้งให้ศาลทราบ

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ถือเป็นเด็ดขาด และให้ศาลปฏิบัติตามนั้น”

⁴² มาตรา 179 บัญญัติว่า “ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นขัดด้วยบทบัญญัติมาตรา 178 ก็ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว แล้วส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางการ เพื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ถือเป็นเด็ดขาด และให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว”

⁴³ มาตรา 114 บัญญัติว่า “ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นขัดด้วยบทบัญญัติมาตรา 113 ก็ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว แล้วส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางการ เพื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ถือเป็นเด็ดขาด และให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว”

⁴⁴ มาตรา 175 บัญญัติว่า “ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นขัดด้วยบทบัญญัติมาตรา 174 ก็ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว แล้วส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางการ เพื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย

คณะตุลาการรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรผู้มีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญ และเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ดังกล่าว จะพบว่ารัฐธรรมนูญได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับคำวินิจฉัยและผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญไว้ดังต่อไปนี้

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ถือเป็นเด็ดขาด และให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว”

⁴⁵ มาตรา 225 บัญญัติว่า “ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา 6 และยังไม่มีความวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว แล้วส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางการ เพื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว”

⁴⁶ มาตรา 191 บัญญัติว่า “ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา 5 และยังไม่มีความวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว แล้วส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางการ เพื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว”

⁴⁷ มาตรา 206 บัญญัติว่า “ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นเองหรือคู่ความโต้แย้งโดยศาลเห็นว่ามิเหตุผลอันสมควรว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา 5 และยังไม่มีความวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว แล้วส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางการ เพื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว”

(1) ความเป็นที่สุดเด็ดขาดของคำวินิจฉัย

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทั้ง 7 ฉบับ ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจในการวินิจฉัยข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ จะพบว่ารัฐธรรมนูญทุกฉบับได้บัญญัติรับรองเรื่องความเป็นที่สุดเด็ดขาดของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทุกฉบับที่บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ถือเป็นเด็ดขาด...”⁴⁸ หมายความว่าเมื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญย่อมเป็นที่สุดเด็ดขาด บุคคลหรือองค์กรใดไม่สามารถโต้แย้งคำวินิจฉัยดังกล่าวไปยังองค์กรอื่นใดได้อีก

(2) ผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ

สำหรับหลักเกณฑ์เรื่องผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทั้ง 7 ฉบับดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจะพบว่ารัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ต่างมิได้กำหนดหลักทั่วไปเกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญไว้แต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผลผูกพันของคำวินิจฉัย การไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัย หรือการบังตามคำวินิจฉัย แต่จากการพิจารณาประเภทของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญแต่ละประเภทพบว่ารัฐธรรมนูญได้กำหนดเกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญแต่ละประเภทไว้ดังนี้

1) ผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญกรณีวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย ผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย รัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492 พุทธศักราช 2495 พุทธศักราช 2511 พุทธศักราช 2517 พุทธศักราช 2521 และพุทธศักราช 2534 ยกเว้นฉบับ พุทธศักราช 2489 บัญญัติไว้ทำนองเดียวกันว่า “คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง

⁴⁸ มาตรา 88 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2489 มาตรา 81 วรรคสอง และ 179 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2492 มาตรา 114 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2495 มาตรา 77 วรรคสอง และมาตรา 175 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2511 มาตรา 226 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 มาตรา 192 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 และมาตรา 209 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2534

แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว และคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา⁴⁹

จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญใช้ได้ในคดีทั้งปวงและให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ทำให้เข้าใจได้ว่าคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายนอกจากจะมีผลผูกพันบุคคลหรือองค์กรที่เป็นคู่กรณีแล้ว คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญยังมีผลผูกพันบุคคลหรือองค์กรอื่นเป็นการทั่วไปด้วย

สำหรับเรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดไว้เป็นการเฉพาะว่าคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะเริ่มมีผลผูกพันเมื่อใด แต่เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ว่า “...แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว...” ทำให้เข้าใจได้ว่าคำวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายเมื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาดแล้วคำวินิจฉัยนั้นย่อมมีผลผูกพันย้อนกลับไปได้ตั้งแต่วันที่กฎหมายนั้นมีผลใช้บังคับ ส่งผลให้กฎหมายที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญเสียไปตั้งแต่ต้น เพราะหากรัฐธรรมนูญต้องการให้คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเริ่มมีผลผูกพันตั้งแต่วันที่คำวินิจฉัย กรณีไม่จำเป็นต้องบัญญัติรับรองข้อความดังกล่าวไว้แต่อย่างใด

2) ผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญกรณีอื่นๆ ผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญกรณีอื่นๆ พิจารณาตามประเภทของคำวินิจฉัยได้ดังนี้

ก. คำวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา รัฐธรรมนูญกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญกรณีนี้ไว้ว่า คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญว่าสมาชิกภาพของสมาชิกคนใดคนหนึ่งสิ้นสุด

⁴⁹ มาตรา 88 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2489 มาตรา 179 วรรคสองวรรคสาม ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2492 มาตรา 114 วรรคสองวรรคสาม ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2495 มาตรา 175 วรรคสองวรรคสาม ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2511 มาตรา 225 วรรคสองและมาตรา 226 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2517 มาตรา 191 วรรคสองและมาตรา 192 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2521 และมาตรา 206 วรรคสองและมาตรา 209 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2534

ลงยอมไม่กระทบกระทั่งกิจการที่สมาชิกคนนั้นได้กระทำไปในหน้าที่สมาชิกก่อนที่ประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกได้รับแจ้งคำวินิจฉัย⁵⁰

ข. คำวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับการสิ้นสุดความเป็นรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญกรณีนี้ไว้ว่า คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญว่าความเป็นรัฐมนตรีของบุคคลใดสิ้นสุดลงยอมไม่กระทบกระทั่งกิจการที่รัฐมนตรีคนนั้นได้กระทำไปในหน้าที่รัฐมนตรีก่อนได้รับแจ้งคำวินิจฉัย⁵¹

ค. คำวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัติมีหลักการเดียวกันหรือคล้ายกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้หรือไม่ รัฐธรรมนูญกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญกรณีนี้ไว้ว่าถ้าตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าเป็นร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้ให้ร่างพระราชบัญญัตินั้นตกไป⁵²

ง. คำวินิจฉัยว่าการตราพระราชกำหนดเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่รัฐธรรมนูญกำหนดหรือไม่ รัฐธรรมนูญกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญกรณีนี้ไว้ว่า ในกรณีที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าพระราชกำหนดใดไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่รัฐธรรมนูญกำหนด ให้พระราชกำหนดนั้นไม่มีผลบังคับมาแต่ต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญกรณีนี้มีผลผูกพันย้อนหลังกลับไปในอดีต⁵³

จ. คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการสิ้นสุดความเป็นรัฐมนตรีเมื่อนายกรัฐมนตรีร้องขอ รัฐธรรมนูญกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญกรณีนี้ไว้ว่า คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญยอมไม่กระทบกระทั่งกิจการที่รัฐมนตรีผู้นั้นได้กระทำไป

⁵⁰ โปรดดูมาตรา 81 วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2492 มาตรา 77 วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2511 มาตรา 106 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2517 มาตรา 83 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2521 และมาตรา 93 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2534

⁵¹ โปรดดูมาตรา 188 วรรคสองและมาตรา 106 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2517 มาตรา 155 วรรคสองและมาตรา 83 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2521 และมาตรา 169 วรรคสอง และมาตรา 93 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2534

⁵² โปรดดูมาตรา 151 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2517 มาตรา 130 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2521 และมาตรา 143 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2534

⁵³ โปรดดูมาตรา 173 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2534

ในหน้าที่รัฐมนตรีรวมทั้งการได้รับเงินประจำตำแหน่งหรือประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นก่อนได้รับแจ้งคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ⁵⁴

จากหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ารัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญไว้เป็นการทั่วไป และจากหลักเกณฑ์ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญก็ยังไม่มีความละเอียดและชัดเจนเท่าที่ควร สำหรับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ที่ออกมาภายหลังจากมีคณะตุลาการรัฐธรรมนูญแต่ละชุด ก็ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญมากไปกว่าที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด

3.3.2 ผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

จากการพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ในส่วนที่เกี่ยวกับศาลรัฐธรรมนูญพบว่ารัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองหลักเกณฑ์เกี่ยวกับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้ 2 กรณี คือ หลักเกณฑ์เรื่องความเป็นที่สุดเด็ดขาดของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญหรือผลบังคับในทางกฎหมายของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในประเด็นเรื่องผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ส่วนผลของคำวินิจฉัยในประเด็นเรื่องการไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติรับรองหลักการในเรื่องดังกล่าวไว้แต่อย่างใด และจากการพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญสามารถพิจารณารายละเอียดในเรื่องดังกล่าวได้ดังนี้

3.3.2.1 ความเป็นที่สุดเด็ดขาดของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

เนื่องจากศาลรัฐธรรมนูญมีเพียงศาลเดียวไม่มีลำดับชั้นของศาลเหมือนกับศาลยุติธรรมที่มี 3 ชั้นศาล คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา หรือศาลปกครองที่อย่างน้อยมี 2 ชั้นศาล คือ ศาลปกครองชั้นต้นและศาลปกครองสูงสุด เมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาดในเรื่องหนึ่งเรื่องใดแล้ว คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญย่อมเป็นที่สุดเด็ดขาดหรือมีผลบังคับในทาง

⁵⁴ โปรดดูมาตรา 170 และมาตรา 93 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2534

กฎหมายทั้งในทางรูปแบบและในทางเนื้อหาตั้งแต่วันที่ได้มีการอ่านคำวินิจฉัยหรือส่งคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้คู่กรณีทราบ และส่งผลให้คู่ความในคดีหรือผู้สืบสิทธิของคู่ความในคดีหรือองค์กรที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไม่สามารถอุทธรณ์โต้แย้งคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นที่สุดเด็ดขาดแล้วไปยังองค์กรอื่นใดได้อีก ในขณะเดียวกันศาลรัฐธรรมนูญเองก็ไม่สามารถแก้ไขเพิ่มเติมคำวินิจฉัยหรือหยิบยกเรื่องที่ได้ทำการวินิจฉัยชี้ขาดไปแล้วขึ้นมาทำการวินิจฉัยใหม่ได้อีก ตามหลักทั่วไปของการทำคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 1

ดังนั้นคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นที่สุดเด็ดขาดนั้นจึงเป็นมาตรฐานที่แน่นอนในการชี้สิทธิหน้าที่หรือนิติสัมพันธ์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญระหว่างคู่ความในคดีว่าดำรงอยู่อย่างไร และต้องถูกผูกพันและปฏิบัติตามคำวินิจฉัยดังกล่าว สำหรับหลักเกณฑ์เรื่องความเป็นที่สุดเด็ดขาดหรือผลบังคับในทางกฎหมายของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าว ได้รับการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 268 ตอนต้นว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นเด็ดขาด...”

3.3.2.2 ผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่บัญญัติรับรองหลักเกณฑ์เรื่องผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้เป็นการทั่วไป ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติในมาตรา 27⁵⁵ มาตรา 264 วรรคสาม⁵⁶ มาตรา 267 วรรคสาม⁵⁷ และมาตรา 268⁵⁸ ของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล

⁵⁵ มาตรา 27 บัญญัติว่า “สิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง”

⁵⁶ มาตรา 264 วรรคสาม บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระเทือนถึงคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว”

⁵⁷ มาตรา 267 วรรคสาม บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกคน ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา”

⁵⁸ มาตรา 268 บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นเด็ดขาดมีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ”

และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมาย ในกรณีที่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง⁵⁹ แต่ทั้งนี้ย่อมไม่กระทบกระเทือนถึงคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว และให้ประกาศคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในราชกิจจานุเบกษา

จากหลักเกณฑ์เรื่องผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าว จะพบว่า รัฐธรรมนูญได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้ 2 ประการคือ ระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันและบุคคลที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ส่วนหลักเกณฑ์เรื่องระยะเวลาของการมีผลผูกพันและขอบเขตของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าวไว้แต่อย่างใด และการพิจารณาเรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันและบุคคลที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ สามารถพิจารณาได้จากประเภทของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแต่ละประเภทได้ดังนี้

(1) ระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพัน

ตามหลักทั่วไปในการทำคำพิพากษาของศาลในระบบกฎหมายไทยทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาลโดยหลักแล้วถือเอาวันที่ศาลมีคำพิพากษาหรือวันที่ศาลได้อ่านคำพิพากษาให้คู่ความทราบ ดังจะเห็นได้จากความในบทบัญญัติมาตรา 145 และมาตรา 140 (3) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และมาตรา 188 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ

มาตรา 145 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยการอุทธรณ์ฎีกา และการพิจารณาใหม่ คำพิพากษาหรือคำสั่งใด ๆ ให้ถือว่าผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่พิพากษาหรือมีคำสั่งนับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือมีคำสั่ง...”

มาตรา 140 (3) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง บัญญัติว่า “การอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่ง ให้อ่านข้อความทั้งหมดในศาลโดยเปิดเผยตามเวลาที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายนี้ ต่อหน้าคู่ความทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในกรณีเช่นว่านี้ ให้ศาลจดลงไว้ในคำ

⁵⁹ คดีทั้งปวง หมายถึง คดีที่อยู่ในระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณา คดีที่ศาลได้มีคำพิพากษาแล้วแต่คดียังไม่ถึงที่สุด และคดีที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วแต่ยังอยู่ในระหว่างการบังคับคดีตามคำพิพากษา

พิพากษาหรือคำสั่ง หรือในรายงานซึ่งการอ่านนั้น และให้คู่ความที่มาศาลลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ

ถ้าคู่ความไม่มาศาล ศาลจะงดการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งก็ได้ในกรณีเช่นว่านี้ให้ศาลจดแจ้งไว้ในรายงานและให้ถือว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้อ่านตามกฎหมายแล้ว

เมื่อศาลที่พิพากษาคดี หรือที่ได้รับคำสั่งจากศาลสูงให้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งตามบทบัญญัติมาตรานี้วันใดให้ถือว่าวันนั้นเป็นวันที่พิพากษาหรือมีคำสั่งคดีนั้น”

มาตรา 188 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติว่า “คำพิพากษาหรือคำสั่งมีผลตั้งแต่วันที่ได้อ่านในศาลโดยเปิดเผยเป็นต้นไป”

สำหรับในคดีปกครองพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 ได้กำหนดหลักเรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาลไว้แตกต่างจากหลักเรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาลในคดีแพ่งและคดีอาญา ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติมาตรา 70 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 ที่บัญญัติว่า

“คำพิพากษาศาลปกครองให้ผูกพันคู่กรณีที่จะต้องปฏิบัติตามคำบังคับนับแต่วันที่กำหนดในคำพิพากษาจนถึงวันที่คำพิพากษานั้นถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไข กลับ หรือดลเสีย”

จากบทบัญญัตินี้ดังกล่าวจะเห็นว่ากฎหมายได้กำหนดให้ศาลปกครองเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดวันเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาลลงในคำพิพากษาทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงเป็นกรณี ๆ ไป และในกรณีที่คำพิพากษาให้เพิกถอนกฎหรือคำสั่งหรือสั่งห้ามการกระทำในกรณีที่มีการฟ้องว่าหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) ศาลปกครองอาจกำหนดให้คำพิพากษาของศาลปกครองเริ่มมีผลผูกพันย้อนหลังกลับไปในอดีตหรือมีผลต่อไปในอนาคตเมื่อใดก็ได้ตามความเป็นธรรมแห่งกรณีตามความในมาตรา 72 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 ที่บัญญัติว่า

“ในการมีคำบังคับตามวรรคหนึ่ง (1) ศาลปกครองมีอำนาจกำหนดว่าจะให้มีผลย้อนหลังหรือไม่ ย้อนหลังหรือมีผลไปในอนาคตถึงขณะใดขณะหนึ่งได้ หรือจะกำหนดให้มีเงื่อนไขอย่างใดก็ได้ ทั้งนี้ ตามความเป็นธรรมแห่งกรณี”⁶⁰

ดังนั้นแม้จะถือว่าวันที่ศาลปกครองได้อ่านผลแห่งคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีใน ศาลโดยเปิดเผยเป็นวันที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง แต่ก็ไม่ถือว่าวันดังกล่าวเป็นวันเริ่มต้นของ การมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาลปกครอง ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากลักษณะของคดี ปกครอง⁶¹ ระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาลปกครองจึงแตกต่างจาก การเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาลทั่วไป

ส่วนในคดีรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดหลักเกณฑ์เรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของ การมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยไว้เป็นการทั่วไป รัฐธรรมนูญกำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผล ผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้เฉพาะคำวินิจฉัยบางประเภทเท่านั้น และเฉพาะคำ วินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญต่อไปที่รัฐธรรมนูญกำหนดเรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพัน ของคำวินิจฉัยไว้เป็นการเฉพาะ

1) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมายก่อน จะมีผลใช้บังคับตามมาตรา 262 ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการ มีผลผูกพันของคำวินิจฉัยไว้ในมาตรา 262 วรรคสาม ว่า “ถ้าศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าร่าง พระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้นขัดหรือแย้งต่อ รัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและข้อความดังกล่าวเป็น สาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ให้ร่าง พระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้นเป็นอันตกไปไม่สามารถจะนำมา ประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายได้” จากถ้อยคำในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวแสดงให้เห็น

⁶⁰ หมายความว่า ระยะเวลาการเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล ปกครองจะเริ่มมีผลผูกพันเมื่อใดขึ้นอยู่กับศาลปกครองจะเป็นผู้กำหนดในคำพิพากษาว่าจะให้เริ่ม มีผลผูกพันเมื่อใด ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้เป็นการเฉพาะสำหรับเรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของ การมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาลปกครอง

⁶¹ คดีปกครองคือ คดีที่อยู่ในเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง ลักษณะ ของคดีปกครองคือ เป็นข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเอกชนหรือระหว่างหน่วยงานของรัฐ ด้วยกันเอง

ว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่วินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญย่อมมีผลผูกพันตั้งแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล

2) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่มีผลใช้บังคับแล้วแบบรูปธรรมตามมาตรา 264 ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยไว้ใน มาตรา 264 วรรคสามว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระเทือนถึงคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดไปแล้ว” จากความในบทบัญญัติดังกล่าวทำให้เข้าใจได้ว่าระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่วินิจฉัยว่ากฎหมายขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญมีผลย้อนหลังไปนับตั้งแต่วันที่ประกาศใช้บังคับกฎหมาย แต่คำวินิจฉัยดังกล่าวไม่กระทบกระเทือนถึงคำพิพากษาที่ถึงที่สุดไปแล้ว เพราะหากรัฐธรรมนูญต้องการให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยหรือมีผลต่อไปในอนาคตตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษา รัฐธรรมนูญไม่จำเป็นต้องบัญญัติข้อความที่ว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้” ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระเทือนถึงคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดไปแล้ว” ไว้ในรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด การบัญญัติรับรองข้อความดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญแสดงให้เห็นว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลย้อนหลังกลับไปในวันที่มีการประกาศใช้บังคับกฎหมาย เพียงแต่เพื่อความมั่นคงแห่งสิทธิ เพื่อความมั่นคงแห่งนิติฐานะสิ่งที่ได้สำเร็จเสร็จสิ้นไปเรียบร้อยแล้วจึงไม่กระทบกระเทือน⁶²

การตีความบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวส่งผลให้กฎหมายที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนั้นเสียไปตั้งแต่วันที่กฎหมายนั้นมีผลใช้บังคับเป็นกฎหมายและมีผลให้การกระทำทั้งหลายที่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวต้องเสียตามไปด้วยเพราะถือว่าการกระทำดังกล่าวไม่มีฐานอำนาจทางกฎหมายให้กระทำได้

3) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพระราชกำหนดตามมาตรา 219 วรรคหนึ่ง ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยไว้ในมาตรา 219 วรรคสามของรัฐธรรมนูญว่า “ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญ

⁶² บันทึกผลการสัมมนาเรื่อง “การควบคุมกฎหมายมิให้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ” วันพุธที่ 26 มกราคม 2543 ณ โรงแรมสยามซิตี้ ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร, จัดโดย สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญร่วมกับสถาบันนโยบายศึกษา (IPPS) สนับสนุนโดยมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์, น. 43.

วินิจฉัยว่าพระราชกำหนดใดไม่เป็นไปตามความในมาตรา 218 วรรคหนึ่ง คือ การตราพระราชกำหนดดังกล่าวไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ ให้พระราชกำหนดนั้นไม่มีผลบังคับมาตั้งแต่วันที่” หมายความว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้เริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ได้มีการตราพระราชกำหนดนั้นไม่ได้เริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้มีผลผูกพันเป็นการย้อนหลังกลับไปในอดีต

4) คำวินิจฉัยชี้ขาดว่ามติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองขัดต่อรัฐธรรมนูญตามมาตรา 47 ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้ในมาตรา 47 วรรคสี่ของรัฐธรรมนูญ ว่า “ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ให้มติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองนั้นเป็นอันยกเลิกไป” จากบทบัญญัติดังกล่าวทำให้เข้าใจได้ว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่วินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ย่อมเริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาลคือ มีผลผูกพันต่อไปในอนาคต

5) คำวินิจฉัยว่าบุคคลหรือพรรคการเมืองกระทำการอันขัดต่อรัฐธรรมนูญตามมาตรา 63 ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้ในมาตรา 63 วรรคท้าย ว่า “ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้พรรคการเมืองใดเลิกกระทำการตามวรรคสอง คือ เลิกใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งให้ยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้” จากบทบัญญัติดังกล่าว คำวินิจฉัยหรือคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญที่สั่งให้พรรคการเมืองเลิกกระทำการหรือสั่งให้ยุบพรรคการเมืองย่อมมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยหรือคำสั่งตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล

6) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการพิจารณาอุทธรณ์ของสมาชิกพรรคการเมืองที่ร้องขอให้วินิจฉัยตามมาตรา 118 (8) ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผล

ผูกพันของคำวินิจฉัยไว้ว่า “...ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติของพรรคมิได้มีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามความในมาตรา 47 ของรัฐธรรมนูญ ให้ถือว่าสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นสิ้นสุดลงนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย แต่ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติดังกล่าวนั้นมีลักษณะดังกล่าว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นอาจเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย” จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล

7) คำวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัติที่เสนอใหม่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ถูกยับยั้งไว้หรือไม่ตามมาตรา 177 ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยไว้ว่า “ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญมีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญที่ถูกยับยั้งไว้ให้ร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้นเป็นอันตกไป” กรณีดังกล่าวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจึงเริ่มมีผลผูกพันตั้งแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล

8) การตรวจสอบการแปรญัตติหรือการดำเนินการใด ๆ ในระหว่างการพิจารณาว่าร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี ตามมาตรา 180 ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยไว้ว่า “ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามีการกระทำที่เป็นการฝ่าฝืนดังกล่าวให้การเสนอการแปรญัตติหรือการกระทำดังกล่าวสิ้นผลไป” แสดงให้เห็นว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเริ่มมีผลผูกพันตั้งแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล

9) คำวินิจฉัยว่าร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ร่างข้อบังคับการประชุมวุฒิสภาหรือร่างข้อบังคับการประชุมรัฐสภามีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ตามมาตรา 263 ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยไว้ว่า “หากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ร่างข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา และร่างข้อบังคับการประชุมรัฐสภานั้นมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและข้อความดังกล่าวเป็น

สาระสำคัญของร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ร่างข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา และร่างข้อบังคับการประชุมรัฐสภา ให้ร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ร่างข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา และร่างข้อบังคับการประชุมรัฐสภานั้นเป็นอันตกไป” กรณีดังกล่าวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจึงเริ่มมีผลผูกพันตั้งแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล

10) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการวินิจฉัยชี้ขาดความสมบูรณ์ในการดำรงตำแหน่งของสมาชิกรัฐสภา รัฐมนตรี และกรรมการการเลือกตั้ง ได้แก่

ก. คำวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับสมาชิกภาพของสมาชิกรัฐสภาตามมาตรา 118 (3)(4)(5)(6)(7)(8)(9)(11) หรือ (12) หรือตามมาตรา 133 (3)(4)(5)(6)(7)(9) หรือ (10) ตามมาตรา 96 ของรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้โดยหลักแล้วย่อมเริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยตามมาตรา 118 (10) ของรัฐธรรมนูญ เว้นแต่กรณีที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ เช่น คำสั่งยุบพรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นเป็นสมาชิกและไม่อาจเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง ตามความในมาตรา 118 (9) ของรัฐธรรมนูญ การสิ้นสุดสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นมีผลนับแต่วันถัดจากวันที่ครบกำหนดหกสิบวันนั้น ไม่ใช่มีผลนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล

ข. คำวินิจฉัยชี้ขาดความเป็นรัฐมนตรีตามมาตรา 216 (2)(3)(4)(6) ของรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้เริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล

ค. คำวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับคุณสมบัติ ลักษณะต้องห้าม หรือการกระทำอันเป็นการต้องห้ามของกรรมการการเลือกตั้งตามมาตรา 142 ของรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้เริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล

11) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการวินิจฉัยชี้ขาดว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินตามมาตรา 295 ของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้ในมาตรา 295 วรรคหนึ่งว่า “...ให้ผู้ยื่นพ้นจากตำแหน่งนับแต่วันที่ครบกำหนดต้องยื่นตามมาตรา 292 หรือนับแต่วันที่ตรวจพบว่าการกระทำดังกล่าวแล้วแต่กรณี...” และตามมาตรา 295 วรรคสองกำหนดว่า “เมื่อมีกรณี

ตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดต่อไป และเมื่อศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดแล้ว ให้นำบทบัญญัติมาตรา 97 มาใช้บังคับโดยอนุโลม” หมายความว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้เริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัย แต่จะเริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ครบกำหนดต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินตามความในมาตรา 292 ของรัฐธรรมนูญหรือนับแต่วันที่มีการตรวจพบว่าการกระทำที่เป็นการจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อความจริงที่ควรแจ้งให้ทราบซึ่งอาจจะเป็นวันที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้วินิจฉัยหรือวันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยทั้งนี้เพื่อประโยชน์แห่งความแน่นอนของการลงโทษ⁶³ ซึ่งมีผลให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้นต้องพ้นจากตำแหน่งนับแต่วันที่ครบกำหนดต้องยื่นหรือนับแต่วันที่ตรวจพบว่าการกระทำดังกล่าว⁶⁴ และการที่มาตรา 295 วรรคสองของรัฐธรรมนูญกำหนดให้นำบทบัญญัติมาตรา 97 มาใช้บังคับกับการตรวจสอบในเรื่องการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของนักการเมืองโดยอนุโลมนั้น ไม่ได้หมายความว่าให้นำบทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับการเริ่มมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยมาใช้บังคับ เนื่องจากรัฐธรรมนูญได้กำหนดเรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยไว้เป็นการเฉพาะแล้ว แต่เป็นการให้อนุโลมในส่วนที่ว่าการพ้นจากตำแหน่งของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อกิจการที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้นั้นได้กระทำไปในการปฏิบัติหน้าที่รวมทั้งเงินประจำตำแหน่งหรือประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นก่อนที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้นั้นจะออกจากตำแหน่ง ทั้งนี้เนื่องจากการเริ่มมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้มีผลย้อนหลังกลับไปนับแต่วันที่ครบกำหนดต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือนับแต่วันที่มีการตรวจพบการกระทำที่เป็นการจงใจไม่ยื่นหรือยื่นข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อความจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ

สำหรับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญต่อไปนี้ รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดหลักเกณฑ์เรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยไว้เป็นการเฉพาะ

⁶³ สุรพล นิติไกรพจน์ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญวรรคที่ 17, น. 328.

⁶⁴ ซึ่งมีลักษณะเป็นการย้อนหลังกลับไปในอดีต

1) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่มีผลใช้บังคับแล้วแบบนามธรรมตามมาตรา 198

2) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญตามมาตรา 266 และ

3) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของระเบียบอันจำเป็นแก่การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติตามมาตรา 321

ระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าว จึงต้องเป็นไปตามหลักทั่วไปของการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล คือ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเหล่านี้จะเริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยหรือวันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้อ่านคำวินิจฉัยให้คู่กรณีทราบ

อย่างไรก็ตามในกรณีของศาลรัฐธรรมนูญก็มีปัญหาที่ต้องพิจารณาต่อไปว่าจะถือว่าวันใดเป็นวันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัย ทั้งนี้เนื่องจากความในมาตรา 267 วรรคสองของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นองค์คณะทุกคนจะต้องทำคำวินิจฉัยส่วนตนพร้อมแถลงด้วยวาจาต่อที่ประชุมก่อนการลงมติ กรณีจึงมีปัญหาวouldถือว่าวันใดเป็นวันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยระหว่างวันที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแถลงคำวินิจฉัยส่วนตนต่อที่ประชุมและมีการลงมติกับวันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้ทำคำวินิจฉัยกลางเสร็จเรียบร้อยแล้วและพร้อมที่จะอ่านคำวินิจฉัยหรือพร้อมที่จะเผยแพร่ต่อสาธารณะ ในกรณีนี้เห็นว่าวันที่ถือว่าศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยคือ วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้ทำคำวินิจฉัยกลางเสร็จเรียบร้อยแล้วและพร้อมที่จะอ่านคำวินิจฉัยหรือพร้อมที่จะเผยแพร่ต่อสาธารณะไม่ใช่วันที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแถลงคำวินิจฉัยส่วนตนต่อที่ประชุมและมีการลงมติ

จากการพิจารณาเรื่องระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจะพบว่าการศึกษาเรื่องดังกล่าวมีหลักในการพิจารณาสองประการ คือ ประการแรก การพิจารณาจากหลักทั่วไปของการทำคำพิพากษาของศาลที่ถือว่าคำวินิจฉัยของศาลเริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลได้มีคำวินิจฉัย ประการที่สองการพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้เป็นการเฉพาะ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญประเภทใดไว้เป็นการเฉพาะ เช่น กรณีการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายแบบนามธรรมตามมาตรา 198 ของรัฐธรรมนูญ การเริ่มมีผลผูกพันของ

คำวินิจฉัยจึงต้องเป็นไปตามหลักทั่วไปของการทำคำพิพากษาของศาล คือ เริ่มมีผลผูกพันตั้งแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัย

(2) บุคคลที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัย

โดยหลักทั่วไปแล้วคำพิพากษาของศาลย่อมมีผลผูกพันเฉพาะบุคคลผู้เป็นคู่ความในคดีหรือผู้สืบสิทธิของบุคคลดังกล่าวและศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้นเท่านั้น คำพิพากษาของศาลจะไม่มีผลผูกพันไปยังบุคคลภายนอกซึ่งไม่ใช่คู่ความหรือผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงในคดี เว้นแต่จะเป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดเป็นข้อยกเว้นให้คำพิพากษาของศาลมีผลผูกพันบุคคลอื่นซึ่งมิใช่คู่ความในคดีด้วย เช่น คำพิพากษาเกี่ยวกับฐานะและความสามารถของบุคคล หรือคำพิพากษาที่วินิจฉัยเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคล กฎหมายกำหนดเป็นข้อยกเว้นให้คำพิพากษาของศาลที่วินิจฉัยในเรื่องดังกล่าวมีผลผูกพันบุคคลภายนอกด้วย⁶⁵ การมีผลผูกพันต่อศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้นเองด้วยมิได้หมายความว่าในคดีต่อมาศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้นเองจะถูกบังคับให้ต้องพิจารณาพิพากษาคดีอื่นๆ ที่มีข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันกับข้อเท็จจริงในคดีที่ศาลได้มีคำพิพากษาไปแล้วให้เป็นอย่างเดียวกันเสมอไป ศาลนั้นเองสามารถเปลี่ยนแปลงแนวคำวินิจฉัยของตนให้เป็นอย่างอื่นได้ ซึ่งอาจจะสอดคล้องหรือตรงกันข้ามกับแนวคำวินิจฉัยเดิมที่ตนได้เคยวินิจฉัยชี้ขาดไปแล้ว และแม้จะเป็นการวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วย

⁶⁵ มาตรา 145 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยการอุทธรณ์ฎีกา และการพิจารณาใหม่ คำพิพากษาหรือคำสั่งใด ๆ ให้ถือว่าผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่พิพากษาหรือมีคำสั่งนับแต่วันที่ได้พิพากษาหรือมีคำสั่งจนถึงวันที่คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับ หรืองดเสียถ้าหากมี

ถึงแม้ศาลจะได้กล่าวไว้โดยทั่วไปว่าให้ใช้คำพิพากษาบังคับแก่บุคคลภายนอกซึ่งมิได้เป็นคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลด้วยก็ดีคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นย่อมไม่ผูกพันบุคคลภายนอก เว้นแต่ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 142 (1) 245 และมาตรา 274 และในข้อต่อไปนี้

(1) คำพิพากษาเกี่ยวกับฐานะหรือความสามารถของบุคคล หรือคำพิพากษาสั่งให้เลิกนิติบุคคล หรือคำสั่งเรื่องล้มละลายเหล่านี้ บุคคลภายนอกจะยกขึ้นอ้างอิงหรือจะใช้ยันแก่บุคคลภายนอกก็ได้

(2) คำพิพากษาที่วินิจฉัยถึงกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินใด ๆ เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจใช้ยันแก่บุคคลภายนอกได้ เว้นแต่บุคคลภายนอกนั้นจะพิสูจน์ได้ว่าตนมีสิทธิดีกว่า”

รัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลแม้ศาลนั้นเองได้เคยวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายฉบับเดียวกันนั้นขัดหรือแย้งหรือชอบด้วยรัฐธรรมนูญมาแล้ว ประเด็นเรื่องความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวก็อาจถูกนำเสนอขึ้นมาเป็นประเด็นให้ศาลที่พิจารณาคดีนั้นหรือศาลอื่นพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นได้อีก ทั้งนี้เนื่องจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลเคยวินิจฉัยว่าขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญยังคงมีผลใช้บังคับอยู่ต่อไปตามปกติ การที่ศาลวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่มีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของกฎหมายหรือไม่มีผลเป็นการเพิกถอนผลบังคับของบทบัญญัติแห่งกฎหมายฉบับดังกล่าว คำวินิจฉัยของศาลที่ปฏิเสธความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวเป็นแต่เพียงการปฏิเสธที่จะนำบทบัญญัติของกฎหมายที่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญมาบังคับใช้แก่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละคดี อันเป็นการแสดงออกหรือเป็นการยืนยันถึงความไม่มีผลบังคับของบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าว ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วอย่างเป็นรูปธรรมสำหรับข้อเท็จจริงในแต่ละกรณีที่เกิดขึ้นเท่านั้น⁶⁶ และศาลที่เคยพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นหรือศาลอื่นๆ อาจพิจารณาพิพากษาไปในทิศทางที่สอดคล้องหรือตรงกันข้ามกับคำพิพากษาที่ศาลได้พิพากษาไปแล้วโดยอิสระตามที่ศาลนั้นเห็นสมควร⁶⁷

สำหรับศาลรัฐธรรมนูญโดยเหตุที่อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญซึ่งสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการเมืองซึ่งศาลรัฐธรรมนูญจะต้องวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทโดยรักษาดุลภาพในทางการเมืองไว้⁶⁸ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจึงมีผลกระทบในวงกว้าง และมิได้มีผลผูกพันเฉพาะบุคคลผู้เป็นคู่กรณีในคดีหรือผู้สืบสิทธิของบุคคลดังกล่าวเท่านั้น คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญยังมีผลผูกพันบุคคลหรือองค์กรอื่นซึ่งมิได้เป็นคู่ความในคดีด้วย และเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในมาตรา 27 และมาตรา 268 ซึ่งบัญญัติเกี่ยวกับผล

⁶⁶ Mauro Cappelletti and William Cohen, *Comparative Constitutional law* (New York: The Bobbs – Merrill Company Inc., 1978), p. 98.

⁶⁷ *Ibid*, p. 160.

⁶⁸ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, "ผลของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 47/2547 กับตำแหน่งผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน," *วารสารกฎหมายใหม่*, น. 51 (ตุลาคม 2548).

ผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ จะพบว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันบุคคลดังต่อไปนี้

1) บุคคลผู้เป็นคู่กรณีในเรื่องที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยหรือผู้สืบสิทธิของบุคคลดังกล่าวตามหลักทั่วไปของการมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาล ซึ่งได้แก่ บุคคลหรือองค์กรผู้มีสิทธิเสนอเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญ และบุคคลหรือองค์กรผู้ถูกร้องหรือได้รับผลกระทบจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตามเนื่องจากในการเสนอเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญของคดีรัฐธรรมนูญบางประเภท รัฐธรรมนูญกำหนดให้ผู้มีสิทธิเริ่มคดีต้องเสนอคำร้องผ่านบุคคลหรือองค์กรอื่น เช่น การเสนอผ่านประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานรัฐสภา หรือศาล กรณีจึงก่อให้เกิดปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผู้มีสิทธิเริ่มคดีกับบุคคลที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นผู้มีสิทธิยื่นคำร้องว่าระหว่างผู้มีสิทธิเริ่มคดีกับผู้ร้องจะถือว่าบุคคลใดเป็นคู่กรณีในเรื่องที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยและต้องถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ประเด็นปัญหาดังกล่าวผู้เขียนจะได้ทำการวิเคราะห์โดยละเอียดในบทที่ 4

2) องค์กรของรัฐทุกองค์กร องค์กรของรัฐที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 27 และมาตรา 268 ได้แก่องค์กรต่อไปนี้ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ สำหรับลักษณะของการถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวต้องพิจารณาจากประเภทของคำวินิจฉัยและองค์กรที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ เช่น คำวินิจฉัยนั้นเป็นคำวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย ลักษณะของการถูกผูกพัน คือ รัฐสภาจะต้องไม่ตราบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีลักษณะเช่นเดียวกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาดว่าขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญออกมาใช้บังคับ ฝ่ายปกครองจะต้องไม่นำบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมาบังคับใช้หรือกล่าวอ้างเพื่อปฏิเสธสิทธิของบุคคล และศาลจะต้องไม่นำบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมาบังคับใช้แก่คดีที่ตนพิจารณาพิพากษาอยู่ เป็นต้น

สำหรับประเด็นเรื่องบุคคลที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญใน 2 มาตราดังกล่าว มีประเด็นปัญหาที่ต้องพิจารณา 4 ประการ คือ ประการแรก คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันปัจเจกบุคคลเป็นการทั่วไปหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากความในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในมาตราดังกล่าวที่กำหนดว่า “...มีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ” กรณีอาจทำให้เข้าใจได้ว่าบุคคลที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญหมายถึงเฉพาะองค์กรของรัฐผู้ใช้อำนาจมหาชนเท่านั้นไม่รวมถึง

ปัจเจกบุคคลโดยทั่วไปเพราะบทบัญญัติดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงปัจเจกบุคคลโดยทั่วไปไว้ด้วย ประการที่สอง ศาลรัฐธรรมนูญต้องถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของตนด้วยหรือไม่ เพราะความในบทบัญญัติมาตรา 268 ของรัฐธรรมนูญกำหนดให้ศาลต้องถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญด้วย กรณีจึงอาจมีปัญหาคำว่า “ศาล” ตามความในบทบัญญัตินี้ดังกล่าวหมายความว่ารวมถึงศาลรัฐธรรมนูญด้วยหรือไม่ ประการที่สาม คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญผูกพันสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยหรือไม่ เพราะการที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้องค์กรอื่นของรัฐนอกจาก 3 องค์การ คือ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ต้องถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญด้วย กรณีจึงมีปัญหาคำว่า “องค์กรอื่นของรัฐ” หมายความว่ารวมถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยหรือไม่อย่างไร และประการที่สี่ เมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญต่อรัฐธรรมนูญแล้วกรณีจะมีการเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายดังกล่าวได้อีกหรือไม่อย่างไรประเด็นปัญหาดังกล่าวผู้เขียนจะทำการวิเคราะห์โดยละเอียดในบทต่อไป

สำนักหอสมุด